

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

İSLAM VE OSMANLI CEZA HUKUKUNDA İÇTİMA

AGGREGATION OF OFFENSES IN ISLAMIC AND OTTOMAN CRIMINAL LAW

Prof. Dr. Mustafa Avcı*

ÖZ

Suçlar karşılığında öngörülen cezalar, suç tipinin bir kez ihlâl edilmesi ihtimali göz önüne alınarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, bir veya birden fazla fiille aynı suç tipinin birden fazla defa yahut farklı suç tiplerinin ihlâl edilmesi mümkündür. İctima kuralları bir kimse tarafından birden fazla suç işlenmesi halinde failin sorumluluğunun ve bu bağlamda verilecek cezanın nasıl belirleneceği sorununa çözüm getirmektedir. İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre ceza verilmeden önce aynı suçun birden fazla işlenmesi halinde tek ceza ile yetinilir. Cezaları farklı türden olan farklı suçlar işlenmişse kural olarak her birinin cezası ayrı ayrı verilir. Önce şahsî hakların baskın olduğu cezadan veya diğer cezaların uygulanmasına imkân vermeyen ölüm cezasından başlanır. Farklı suçların cezası aynı neviden ise en ağır olanın uygulanması ile yetinilir. Bileşik suç olan hırs, bağy ve riddede bunların unsuru olan suçlar ayrıca cezalandırılmaz. Ancak örneğin bağilerin zina ve şübh gibi bağyin unsuru olmayan suçlarında gerçek içtima kuralları uygulanır. Kişilere karşı işlenen suçlarda maddi (gerçek) içtima kurallarının uygulanması esastır. Hadlerde tedahül, birden fazla işlenen had suçundan dolayı bir had cezası ile yetinilmesi halidir. Bir veya daha fazla kimseye bir lafızla veya başka başka lafızlarla zina isnadında bulunan hakkında bunlardan dolayı bir kazif cezası verilir. Bir sözle bir topluluğa kazfeden, aslında mağdur sayısı kadar suç işlemiş olmasına rağmen aynı neviden fikri içtima hükümleri gereği tek suçun cezası ile yetinilir.

Anahtar Kelimeler İslam ceza hukuku ~ Osmanlı hukuku ~ suç ~ içtima ~ tedahül

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

0000 0002 7453 8431 m.avci@kku.edu.tr

Bu eser Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

ABSTRACT

The penalties stipulated for crimes are determined by considering the possibility of violating the crime type once. However, it is possible to violate the same type of crime more than once or different types of crimes with one or more acts. Aggregation rules bring solutions to the responsibility of the perpetrator and in this context how to determine the punishment to be given in case of more than one crime committed by a person. According to the majority of Islamic jurists, if the same crime is committed more than once before the penalty is given, one punishment is sufficient. If different crimes with different punishments are committed, as a rule, the punishment of each is given separately. First, the punishment where personal rights are dominant or the death penalty that does not allow the implementation of other punishments is started. If the punishment of different crimes is of the same type, it is contented with the application of the heaviest. The crimes that are the elements of rebellion (bağy), highway robbery (hırab) and apostasy from Islam (ridde) which are compound crimes are not also punished. However, real aggregation rules are applied in the crimes of rebels like committing fornication (zina) and drinking wine (şüreb) which are not elements of rebellion (bağy). It is essential to apply the material (real) aggregation rules in crimes committed against individuals. Tadahul in hadd is the state of being contented with one hadd penalty due to the crimes committed more than once. A punishment of qazif is given to those accused of adultery with one word or another. In fact, although one has committed as many crimes as the number of victims, one is contented with the punishment of one crime in accordance with aggregation provisions

Keywords Islamic criminal law - Ottoman law - offense - aggregation of offenses - tadahul

GİRİŞ

Birleşme, kaynaşma ya da toplanma olarak da adlandırılan içtima¹ suçların ve cezaların içtimaı olarak ikiye ayrılır. Suçların içtimaı, suç genel teorisi içinde yer alan bir kurum olup, içtima eden suçlardan bazılarının cezasının fail hakkında uygulanmamasına yol açar.² Günümüzde suçların içtimaını ceza sorumluluğunu etkileyen bir hal olarak gören görüşler terk edilmiş, buna karşılık birleşen suçların birbiri içinde eridiğini ve sonuç olarak tek suça dönüştüğünü kabul eden görüşler ağırlık kazanmıştır.³

Cezaların içtimaı ise, aynı fail hakkında tek veya farklı yargılamalarda verilmiş olan birden fazla cezanın bir araya getirilmesine imkan sağlar. Failin birden fazla hareketle, her biri cezalandırılabilen birden fazla ihlale yol açması ve bunun sonunda birden fazla sayıda cezaya mahkum edilmesi halinde cezaların içtimaından bahsedilir.⁴

Cezaların içtimaından söz edebilmek için suçların içtimaı suretiyle çeşitli ihlallerin kaynaşmaması yani faile birden fazla ceza verilmesinin mümkün olması gerekir. Ayrıca bu cezalar, infaz, zaman aşımı, af veya ön ödeme gibi sebeplerle düşmemiş olmalıdır. İçtima ettirilecek cezaların aynı anda işlenen suçlardan kaynaklanması gerekmez. Aksine suçların içtimaı olmadıkça bir kişi hakkında verilmiş bağımsız cezaların içtimaı ettirilmesi mümkündür.⁵

Suçların içtimaı, failin bir suçtan dolayı cezalandırılmadan önce en az iki suç işlemesidir. Fail tek hareketle birden fazla suç; birden fazla hareketle tek suç işleyebilir. Suçların içtimaı suçun hangi hallerde tek, hangi hallerde birden fazla suç olacağını tayin eder.

Mütemadi (kesintisiz), itiyadi ve bir suçun unsuru veya daha ağır cezalandırılmasını gerektiren nitelikli hali olan diğer bir suç (bileşik suç), birden fazla suç kabul edilemez, bunlarda suçların içtimaı söz konusu olmaz. Mütemadi suç, suçun unsurlarının veya bir süre devam etmesi olup bu temadi suçun birden fazla olması sayılmaz.⁶ Mesela kişi özgürlüğünü kısıtlamada mağdurun özgürlükten yoksunluğunun bir süre devam etmesi suçun bütün unsurlarının devam etmesi olup failin birden fazla suç sayılmasını gerektirmez.⁷ Yaralamada mağdur yaranın

¹ 5237 sayılı TCK m.44'ün "fikri içtima" adlı başlığında da "içtima" kelimesi kullanılmıştır.

² Yargıtay Ceza Genel Kurulu 11.06.2013 tarihli 296 sayılı kararında Türk ceza sisteminde tedahül (içtima) ilkesinin istisna kabilinden olarak yer aldığını şöyle ifade etmiştir: "Türk ceza adalet sisteminde 'kaç tane fiil varsa o kadar suç, kaç tane suç varsa o kadar ceza' kuralı geçerlidir. Ancak suç ve cezada orantılılık ilkesi uyarınca bu kuralın, bileşik suç (TCK m.42), zincirleme suç (TCK m.43/1) ve fikri içtima (TCK m.44) diye üç istisnası kabul edilmiştir.

³ Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku(II)*, İstanbul: Beta Yayınları, 1999, s. 373-374.

⁴ Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen ve Ahmet Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2007, s. 792; Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011, s. 628-629.

⁵ Fatma Karakaş Doğan, "Türk Ceza Hukukunda Cezaların İçtimaı Kurumunun Düzenlenmesi Gerektiği Üzerine" *Ankara Barosu Dergisi*, 3 (2011), s. 88.

⁶ Konu öğretilerde tartışmalıdır. Kimi yazarlar temadi edenin hareket, kimi yazarlar netice, kimi yazarlar ise ihlal olduğunu kabul etmektedir.

⁷ Kirkor Zöhrap, *Hukuk-ı Ceza*, İstanbul: Ahmed Saki Bey Matbaası, 1325, s. 206.

acısını bir süre hissetse veya yara izi bir süre kalsa bile bu durum neticenin devamı anlamına gelmediği için, yaralama mütemadi değil; ani suçlardandır.⁸

I. KAVRAMLAR

İçtima konusuyla ilgili olarak tedahül ve içtima kavramları kullanılmaktadır.

A. TEDAHÜL

Sözlükte tedahül birbiri içine girme demektir. Terim olarak, ayrı ayrı hükmü bulunan hukuki hadiselerin bir araya gelmesidir.⁹ Ceza hukukunda tedahül, aynı türden birden fazla suç işlenmesi halinde her bir suçta ceza vermek yerine tek ceza ile yetinilmesidir.¹⁰

1. Cinayetlerde Tedahül

Cinayetlerin tedahülü, birden çok insan öldürme ve/veya yaralama suçunun bir suç sayılarak bunlardan birinin cezasıyla yetinilmesi halidir. Mesela bir elini taksirle kestiği kişiyi yara iyileşmeden taksirle öldürse, yalnız öldürmeden dolayı tam diyet ödetilir, el kesmeden dolayı üzerine yarı diyet gerekmez.¹¹ Fakat yara iyileştikten sonra öldürmüş olsa tedahül carî olmaz; hem el kesmesinden dolayı yarı diyet, hem de katlden dolayı tam diyet gerekir. Birden fazla insanı taksirle öldürenin de her bir insan için tam diyet vermesi gerekir.¹²

2. Hadlerde Tedahül

Hadlerde tedahül, aynı türden birden fazla had suçu¹³ işlenmesinden dolayı bir had cezası ile yetinilmesidir. Mesela bir kişi birkaç defa zina etse bir zina haddi veya birkaç hırsızlık yapsa bir hırsızlık haddi ile yetinilir. Bir veya daha fazla kişiye bir sözle veya başka başka sözlerle zina isnadında bulunana bir kazif cezası verilir.¹⁴

⁸ Abdülkâdir Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâiyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadî (I)* ' , Dâru'l-kitâbi'l-arabi: Beyrut, s. 71.

⁹ Hadlerde tedahül, bir cinsten olan birden fazla had suçundan dolayı bir had cezası ile yetinilmesidir. Mesela bir kişi birkaç defa zina veya hırsızlık yapsa hakkında bir had cezası verilir. Cinayetlerde tedahül, birden fazla insan öldürme ve yaralama suçunun bir suç sayılarak bunlardan birinin cezasıyla yetinilmesi halidir. *Türk Hukuk Lügati*, Ankara: Türk Hukuk Kurumu Yayınları, 1991, s. 327-328.

¹⁰ Abdülkâdir Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâiyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadî (I)* ' , Dâru'l-kitâbi'l-arabi: Beyrut, s. 747.

Birtakım suçların cezalarında tedahül cereyan eder, bunlardan dolayı bir ceza gerekir, cezadan beklenen uyarı ve caydırıcılık bununla elde edilebilir. Ö. Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu(I)*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1975, s. 295.

Bir suç işleyen fail vaktinde ele geçirilemeyip de bundan dolayı müstahak olduğu cezaya mahkûm edilmeyerek ikinci bir suç işleyecek olursa ikinci suçtan dolayı ağır bir cezaya çarptırılmamalıdır. Çünkü birinci suçtan dolayı cezalandırılıyorsa ihtimal ki çekeceği cezadan âgâh olarak ikinci suçu işlemezdi. Binaenaleyh suçlu suçların içtimasının müstakil sebebi sayılamayacağından hakkında her suç için ayrı ayrı ceza vermek insafa uygun düşmez. Mehmed Aziz, *Osmanlı Ceza Hukuku Mufassal Nazariyyât-ı Ceza*, Haz., Selman Dursun, On İki Levha Yayıncılık: İstanbul, 2020, s. 60.

¹¹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu(III)*, No: 42; *Türk Hukuk Lügati*, s. 328.

¹² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu(III)*, No: 333.

¹³ Had suçları, yaptırımın türü ve miktarı nasla belirlenmiş suçlardır. İttifakla had suçu kabul edilenler hırsızlık (eşkıyalık), sirket (hırsızlık), zina ve kaziftir (nitelikli hakaret).

¹⁴ *Türk Hukuk Lügati*, s. 327. Had suçlarında tedahül (teaddüd) kuralları uygulanabilir. A. Fethi Behnesi, *el-Mevsuatü'l-Cinaiyyefi'l-Fikhi'l-İslâmî (I)*, Beyrut, 1991, s. 296.

B. İÇTİMA

Suçların içtimaı, suçların toplanması demektir. Ceza hukuku terimi olarak bir kişinin mahkum olmadan iki veya daha fazla suç işlemesidir.¹⁵

Ceza hukukunda kaç tane fiil varsa o kadar suç, kaç tane suç varsa o kadar ceza vardır (gerçek içtima). Yani kural cezaların içtimaı (toplanması)dır.¹⁶ Kişilere karşı işlenen suçlarda gerçek içtima kuralları uygulanır.¹⁷ Dolayısıyla suçların içtimaı (bileşik ve zincirleme suç, aynı ve farklı neviden fikri içtima) failin lehine getirilmiş istisnai düzenlemelerdir.¹⁸

1. Cinayetlerin İçtimaı

Cinayetlerin (insan öldürme ve yaralama suçlarının) içtimaı, bir kişinin bir anda bir fiil ile birden fazla suç işlemesidir. Attığı bir kurşunla bir kaç kişiyi öldürmesi gibi. Fail, mümkün olursa bunların her birinden dolayı sorumlu tutulur. Meselâ bir kimseyi öldürmek maksadıyla atılan kurşun, o kimseyi öldürdükten sonra geçerek taksirle başkasını da öldürse iki suç içtima eder. Birinci suçtan dolayı kısas, diğerinden dolayı da diyet gerekir. Fakat fail, iki kişiyi bir vuruşta kasden öldürse kısasen öldürülür, ayrıca diyet vermesi gerekmez.¹⁹

2. Hadlerin İçtimaı (Hudud-ı Müctemia)

Hadlerin içtimaı, suçlu hakkında farklı türden işlediği suçlardan dolayı verilmesi gereken çeşitli ve miktarı belirli cezalardır ki uygulanması mümkünse hepsi suçlu hakkında uygulanır. Mesela bir kişi kazif, hırsızlık ve şürb suçlarını işlemiş olsa hakkında farklı üç had cezası toplanmış olur, bunlar usulüne uygun infaz edilir. Yine kazif haddi ile zina haddi olarak recm ve diğer hadler içtima etse bir yönden kul hakkı olduğundan önce kazif haddi, sonra recm infaz edilir, diğer hadlerinin fazı mümkün olmaz.²⁰

II. İÇTİMANIN BENZER KURUMLARDAN FARKI

A. GÖRÜNÜŞTE İÇTİMA

Görünüşte içtima, çeşitli normların aynı fiille ilgili görünmelerine rağmen, bu normlardan sadece birinin uygulanabilmesi halidir. Memura mukavemet ile yaralama, suri (görünüşte) içtimaa örnek oluşturur.²¹

¹⁵ Mehmed Aziz, *Osmanlı Ceza Hukuku Mufassal Nazariyyât-ı Ceza*, s. 57, Zöhrap, *Hukuk-ı Ceza*, s. 205; Hafız Mehmed Ziyaeddin Türzkade, *Osmanlı Hukuk Sözlüğü Mükemmel İstılahat-ı Kavanin Yahut Malumat-ı Kanuniye Hulasası*, Haz., Fethi Gedikli ve İ. Enes Onat, On İki Levha Yayınları: İstanbul, 2017, s. 106.

¹⁶ “İsteyerek şarap içip sarhoş olan ve muhsane Hind’e “orospu” diye kazfeden Zeyd’e şürb ve kazif haddi gerekir.” Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-Fetava*, İstanbul, 1266, s. 146.

¹⁷ Cinayat-ı müteaddide, bir vey a birden fazla kişinin bir veya daha fazla kimse hakkında işledikleri birden fazla suçlardır. Mesela, bir kişi bir insanın önce elini, sonra da başını kesse veya önce bir insanı, sonra da diğer bir insanı öldürse birden fazla suç işlemiş olur, bir kısmında kısas, diyet gibi cezalar tedahül eder, bir kısmında etmez. *Türk Hukuk Lügati*, s. 54.

¹⁸ Mustafa, Özen, “Suçların İçtimaı”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 2.

¹⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstılahât-ı Fıkhiyye Kamusu(III)*, No: 41, s. 330, *Türk Hukuk Lügati*, s. 54.

²⁰ *Türk Hukuk Lügati*, s. 129.

²¹ Muhammed Abdülmün'im Kii, *Nazratü'l-Kur'an ile'l-Cerime ve'l-Ikab*, Kahire, 1988, s. 298.

B. TEKERRÜR VE İÇTİMA

Kişinin daha önce işlediği suç sebebiyle belli bir cezaya mahkûm veya cezası infaz edilmiş olmasına rağmen, tekrar suç işlemesine tekerrür denir.²² Cezalandırmadan sonra suçun tekrar işlenmesi halinde aynı ceza tekrar uygulanır. Bununla birlikte tekerrür halinde haddin sayıca olmasa bile nitelik olarak daha şiddetli uygulanabileceği veya had cezasına ilâve olarak suçluya ta'zir cezası da verilebileceği ileri sürülmüştür.

Çaldığı mal kendisinden alınıp sahibine verilmiş ve hırsız tekrar çalmışsa, Ebu Hanife ve Muhammed'e göre ikinci çalmadan dolayı faile had cezası verilmez. Ebu Yusuf ve Şafii'ye göre mal sahibine iade edilmekle tekrar dokunulmazlık kazanır ve tekrar çalınması tekrar had cezasının verilmesini gerektirir.²³

İlk defa suç işleyen tedavi görmediğinden dolayı hastalığı devam etmekte olan bir hasta; mükerrir suçlu tedavi görüp sağlığına kavuşan, ancak hastalığı nükseden gibidir.²⁴

III. İÇTİMA İLE İLGİLİ NASLAR

A. AYETLER

1. “Kim kasıtlı veya kasıtsız bir suç işler de sonra onu suçsuz birinin üstüne atarsa muhakkak büyük bir iftira ve apaçık bir suçun günahını yüklenmiş olur (hem iftiranın hem de işlemiş olduğu suçun cezasını çeker).” Nisa, 4/112. Başkasına işlemediğini bildiği bir suç işledi demek (iftira) bir suç olduğu gibi kendi suçunu başkasına atmak da o suça bu ağır suçu eklemektir.²⁵ Bu ayet cezaların toplanması, yani gerçek içtima ilkesinin ifadesidir.
2. İslam hukukçuları kazif suç ve cezasını konu alan ayeti (Nur, 24/4) suçların içtimaının Kur'an'dan dayanağı olarak görmüşler, gerekçe olarak da ayette mağdurların bir kişi veya grup olmaları arasında bir ayırım yapılmadığı, dolayısıyla bir gruba yönelik

²² Ahmed Ziya, *Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, İstanbul, 1329, s. 67. Bir kimse birkaç suç işlediği halde hiçbiri hakkında hüküm verilmemişse suçların içtima ve eğer bu suçlardan biri hakkında hüküm verilmişse suçta tekerrür olur (*recidive*). Hâlbuki bazen bir kimse işlediği suçtan dolayı mahkûm olduktan sonra birkaç suç daha işler de bu suçlardan dolayı mahkûm olmamışsa o halde hem tekerrür ve hem de suçların içtimaı olur. Mehmed Aziz, *Osmanlı Ceza Hukuku Mufassal Nazariyyât-ı Ceza*, s. 58.

²³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu(III)*, s. 269; Öztekin Tosun, “Müselsel Suçlar”, *İHFM*, XXII/1-4 (1957), s. 124 vd.

²⁴ Zöhrap, *Hukuk-ı Ceza*, s. 205.

²⁵ M. Hamdi Yazır, (ö.1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat: İstanbul, 1979, III/1463. Zafer oğullarından Tu'me b. Übeyrik, bir gece komşusu Katade b. Nu'man'ın evinden bir torba un içindeki bir zırhı çaldı ve Zeyd b. Semin adlı bir Yahudi'ye emanet bıraktı. Torbanın deliğinden dökülen un izi takip edilerek Zeyd'in evine varıldı. Zeyd torbayı kendisine Tu'me'nin emanet olarak bıraktığını söyledi. Zafer oğullarından bir grup Hz. Peygamber'e hırsızlığı Zeyd'in yaptığını; suçu Tu'me'nin işlemediğini söylediler. Hz. Peygamber zahirde Müslüman olan Tu'me'nin yeminine ve yakınlarının tanıklığına güvenerek Onun suçsuz olduğuna kanaat getirip, Yahudi Zeyd'i cezalandırmaya niyet etmişken Nisa, 4/112-113. ayetleri indi ve gerçek suçlunun Tu'me olduğunu bildirdi. Muhammed b. Muslihiddin Şeyhzade, *Haşiye alâ Tefsiri'l-Kadî Beyzavi(II)*, İstanbul, 1306, s. 166; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III/1458-1459, Sabuni, I/303, Ali Özek, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali*, Medine, 1992, s. 95.

kazifte de faile bir cezanın uygulanacağını ileri sürmüşlerdir.²⁶ Yani bir topluluğu bir fiil ile kazfedene tek had uygulanır.²⁷

3. “*Kafirlerle... işlediklerinin en kötüsünün cezasını vereceğiz.*” Fussilet, 41/27. Ayet, işlenen suçun en ağır ceza gerektireni baz alınarak cezalandırma anlamına gelen fikri içtimaya delalet etmektedir.

B. HADİSLER

1. Hz. Peygamber, taş atarak hamile bir kadını öldürene hem kadının diyetini hem de ceninin gürresini ödetmiştir.²⁸
2. İfk Hadisesinde Hz. Aişe’ye kazfedenler, aynı zamanda Safvan b. Muattal’a da kazfetmiş olmalarına rağmen, kendilerine bir had cezası verilmiştir.²⁹
3. Hz. Peygamber, yanında eşinin Şüreyk b. Sehma ile zina ettiğini söyleyen Hilal b. Ümeyye’ye: “*Ya iddianı ispatlarsın, ya da kazif cezasına çarptırılırsın.*” buyurmuş, bu olayda iki kişi hakkında isnat olmasına rağmen hadiste tek had cezasından bahsedilmiştir.³⁰

C. SAHABE TATBİKATI

1. Hz. Ömer, Muğire’nin zina ettiğine dair tanıklık edenlerden biri tanıklıktan dönünce bir kazif haddi uygulamış, ancak isnada maruz kalan kadın sebebiyle iki ceza uygulamamıştır.³¹ Fakihler bu uygulamaların suçların içtimai kurumunun hukuki dayanağı olduğunu söylemişlerdir.³²
2. Abdullah b. Mesud’dan: “*İdam cezası, diğer bütün cezaları eritir.*” sözü nakledilir. Bu söz, idam cezası alan bir kişinin, işlediği diğer suçların cezasından kurtulacağı, yani cezaların içtima edeceğine delil sayılmıştır.³³

D. MÜÇTEHİTLERİN GÖRÜŞLERİ

1. Ebu Hanife’ye göre hırsızın elinin kesilmesine sebep olan suçu dışındaki hırsızlık suçlarından dolayı tazminat sorumluluğu da olmaz. İmameyne göre elinin kesilmesine sebep olan suçun dışındakilerden dolayı tazminat ödemesi gerekir.³⁴
2. İmam Şafii’den bir kavle ve Ahmed b. Hanbel’e göre bir kimse, birden fazla kişiye bir söz ile kazfetse hakkında bir had lâzım gelirse de başka başka lâfızlarla kazifde bulunacak olsa bunların her birinden dolayı ayrı ayrı kazif haddi gerekir. Çünkü bu

²⁶ İbn Kudame, el-Muğni, X/224-226; İbn Kudame el-Makdisi, eş-Şerhu'l-kebir, X/231; Behuti, Keşşafü'l-kına', VI/116.

²⁷ Serahsi, Ebubekir Muhammed b. Ahmed (ö.1090), *el-Mebsut*, Beyrut, 1986, IX/111, Molla Hüsrev, II/72.

²⁸ Müslim, Kasame, 36-38, Ebu Davud, Diyat, 19, Nesai, Kasame, 39, Ebu Zehra, el-Ukuba, No:363.

²⁹ Ebu Davud, *Hudud*, 34; Azimabadi, XII/112-113.

³⁰ Razi, XVI/522. Hz. Peygamber, Hilal ile eşini mülaaneye tabi tutmuş, ikisi de yemin etmişler, Hilal kazif, eşi ise zina cezasından kurtulmuş; Hilal’e, Şerik’e zina isnadından dolayı ayrıca ceza verilmemiştir. Buhari, *Tefsiru Nur*, 3; Ebu Davud, *Tefsir*, 24; Tirmizi, *Talak*, 26-27; İbn Mace, *Talak*, 27; Ahmed b. Hanbel, I/238-239, Şevkani, VI/323-324.

³¹ San’ani Abdurrezzak b. Hemmam, *el-Musannef*, Hindistan, 1970, VII/384, Kal’aci, s. 707.

³² İbn Kudame, X/224-226.

³³ Sabri Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, Rağbet Yayınları: İstanbul, 2003, s. 74.

³⁴ Serahsi, IX/177, Molla Hüsrev, II/84, İbn Hümmam, IV/265, Behnesi, I/297.

had, ağırlıklı olarak şahsi hakkı ihlal etmektedir. Bir şahsın hakkı istifa edilmekle diğerlerinin hakları istifa edilmiş olmaz.

3. İmam Malik'e göre defalarca hırsızlık yapmış, ancak henüz yargılanmamış olan faile bütün suçları için tek had cezası verilir.³⁵
4. Hanbelilere göre kişilere karşı suçların cezaları tamamen infaz edilir. Ölüm cezasından önce diğer cezalar hafiften ağıra infaz edilir. Çünkü ölüm cezasının infazı ile başlansa diğerleri uygulanamaz. Meselâ: bir kimse bir şahsa kazfetse, bir şahsın kasden elini kesse, diğer bir şahsı da kasden öldürse, önce kazif haddi infaz edilir, sonra kısasen eli kesilir, daha sonra da kısasen öldürülür.
5. Çeşitli had cezaları içtima edince, meselâ bir kişiye ölüm, recm ve organ kesme cezaları verilse, en ağır olan ölüm cezası uygulanır; diğerleri düşer. Çünkü cezalandırmanın amacı, önleme ve caydırma, ölüm cezası verince artık başka zecre ihtiyaç kalmaz.
6. Zahirilere göre bir kimse, had cezasının infazından önce defalarca zina, hırsızlık, şürb, güveni kötüye kullanma ve benzeri suçları işlese, bazı fakihlere göre bunların arasında tedahül carî olarak bir ceza ile yetinilir. Aynı türden birden fazla suçla ilgili bir dava açılrsa hepsinden dolayı bir had cezası verilir. Fakat bunlara ayrı ayrı dava açılıp da bir zaruret bulunmaksızın haddi infaz edilmemiş bulunursa her birinden dolayı ayrıca had cezası gerekir. Önce verilen ceza, ikinci defa işlenen aynı türden suç için yeterli olmaz.³⁶

E. KANUNLAR

Osmanlı ceza kanunlarında suçların içtimasını tarif eden ve terettüb eden ahkamı gösteren bir hüküm yoktur.³⁷ Ağır suçun cezasının hafif suça ait cezayı içermesi bazı maddelerden çıkarılabilir. Mesela menfaat temin veya vadederek bir suça azmettirmeye dair olan 1858 CK m.81'de işlenen suç rüşvetten daha ağır cezayı gerektirirse yalnız o suçun cezası hükmolunur.³⁸

1851 CK Birinci Fasıll m.16: "Kolluk **memurlarına** karşı **silah çekmek** misilli hâlât-ı reddiyyeye cesaret edenler işbu kabahatten başka **memura mukavemet** töhmetiyle de müttehem olacağından cünha derecesine göre iki aydan iki seneye ve silah boşaltmışsa üç aydan üç seneye ve gerek kurşun ve sair âlât-ı câriha ile cerh etmiş olduğu surette iyileşmesine kadar masraflar ondan alınıp kendisi beş aydan beş seneye kadar müddet tayiniyle prangaya konularak süfli hizmetlerde istihdam olunur..."

1858 Ceza Kanunu m.99'a göre: "Evamir-i devletin ve kavaninin tenfiz-i ahkamına, istifa-yı tekalife muhalefet edenler muvakkat hapis cezasıyla mücazat edildiği halde bu yüzden daha ağır cezayı müztezim bir hal zuhura geldiği halde o ağır ceza hüküm ve icra olunur."

Aynı Kanun m.120: "Mahbûsinin muhafazasına memur olanlardan bir kimse akçe alarak bir mahbus kaçırdığı surette eğer mahbusun cürmü katl ve müebbed kürek veya kalebentlik cezalarından birini mucip olan cinayetten ise aldığı akçenin iki katı nakdî ceza alındıktan başka muvakkaten kürek cezası verilir. Ve

³⁵ Malik b. Enes, el-Muvatta', *Hudud*, 30.

³⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu(III)*, s. 529.

³⁷ Suçların içtimasına ilişkin hüküm içermeyen 1858 CK'nın yürürlükte olduğu devirde Türk hukukçularınca Fransız yazarlarının etkisi altında incelenen içtima kavramı, doktrinde "maddî veya hakiki içtima-ı cerâim" ve "hayalî veya itibarî içtima-ı cerâim" olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayırım bugünkü gerçek içtima-fikri içtima ayrımına karşılık gelmektedir. İçel, s.54.

³⁸ Zöhrap, *Hukuk-ı Ceza*, s. 205 vd.

eğer mahbusun cürmü bunların mâdûnunda bir cürm ise mürteşî hakkında muayyen olan ceza ile cezalandırılır.”

1858 CK m.202 zeyli: “Nisâ kıyafeti ile makarr-ı nisvan olan yerlere girenler mücerred bu fiilden dolayı üç aydan bir seneye kadar hapsolunurlar ve böyle tebdil-i heyetle girmiş oldukları yerde kanunen işbu cezadan daha ağır bir cezayı gerektiren bir cinayet veya cünhaya iptidar etmiş ise o fiilin cezası ile cezalanırlar.”

Aynı Kanun m.210: “Yalan şahitliğini irtikâb eden şahıs bunun zımında para almışsa teâtî olunan akçenin bir misli dahi istifa olunarak alan ve veren haklarında mürteşî ve raşî cezaları icra olunur.”

Yine fail bir seneden üç seneye kadar hapis gerektiren âdi sahtecilik (m.155), bir haftadan altı aya kadar hapis gerektiren evlenme vaadiyle kızlık bozma (m.200 zeyli) suçlarını işlediği tahakkuk eylese ağır suça ait 155. maddeye göre cezalandırılır; kızlık bozma suçu için başkaca ceza terettüp etmez.

1838 tarihli Askeri Ceza Kanunu Birinci Bent m.7’ye göre: “*Bir kimse töhmet-i şer’iye ve askeriye ile birlikte müttehem olduğunu hakimü’ş-şer’ fark ve temyiz ederse... o töhmetler filvaki cezada müsavi iseler ikisini dahi beraber icra ve eğer birisi diğerinden ağır ise o ağrının cezası icra edilir.*” Bu hüküm TCK m.44’deki fikri içtima kuralını anımsatmaktadır.

1879 Usul-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanunu m.299/2: “*Birkaç cinayet veya cünha birleşmiş olduğu halde yalnız en ağır cezayı gerektiren suça terettüp eden ceza tayin olunur.*”³⁹

IV. İÇTİMA TÜRLERİ

A. SUÇLARIN İÇTİMAI

1. Bileşik Suç

Biri diğerinin unsurunu veya ağırlaştırıcı nedenini oluşturması dolayısıyla tek fiil sayılan suça bileşik suç denir. Bu tür suçlarda içtima hükümleri uygulanmaz (TCK m.42). Yani bileşik suçlarda suçu oluşturan araç suçtan dolayı ayrıca ceza verilemez, dolayısıyla cezaların içtimai hükümleri uygulanamaz (madde gerekçesi). Örneğin hırabe (eşkıyalık), suç işlemek amacıyla örgüt kurma, kamu düzenini ve yol güvenliğini bozma, insan öldürme ve yağma suçlarını içeren bileşik bir suçtur.⁴⁰

1858 CK m.130’a göre yetkisiz resmi kıyafet giymek suçu, m.217’de hırsızlık suçunun ağırlatıcı sebebi olarak yer almıştır.⁴¹

2. Zincirleme Suç

Bir suç işleme kararıyla kanunun aynı hükmünün değişik zamanlarda ihlali halinde zincirleme suç söz konusu olur. Zincirleme suç, her biri başlı başına bir suç teşkil eden ve fakat aynı suç işleme kararının tatbik ve icrası dolayısıyla hepsi tek suç sayılan fiillerdir.⁴² Zincirleme

³⁹ Geniş bilgi için bkz. Ahmed Ziya, *Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, s. 59.

⁴⁰ Udeh, *et-Teşrîu’l-cinâiyyi’l-İsâmî mukârinenbi’l-kânûni’l-vadî(II)*, s. 638; Ebu Zehra, *el-Cerime*, No: 95; Muhammed Atıyye Feyturi, *Fıkhu’l-Ukubeti’l-Haddiyye fi’t-Teşrîi’l-Cinâiyyi’l-İslâmi(II)*, Bingazi, 1998, s. 598.

⁴¹ Zöhrap, *Hukuk-ı Ceza*, s. 207.

⁴² İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayınları: Ankara, 2020, s. 619 vd. “*Bir suç işleme kararının icrası kapsamında, değişik zamanlarda bir kişiye karşı aynı suçun birden fazla işlenmesi durumunda, bir cezaya hükmedilir.*” (TCK m.43).

suçun tek suç sayılması, bir suç işleme kararına bağlı olarak icra hareketlerinin farklı zamanlarda aynı kişiye karşı işlenmiş olmasındandır.⁴³ “*Cürm-i müttehit* (zincirleme suç) *bir suç kasdının cüz cüz, kısım kısım icrasından ibaret olmasına göre aksam-ı muhtelifeyi icra tek suç oluşturur. Nitekim bir evi soymak suçunda muhtelif defalar eve girilip eşya alınması bir hırsızlık oluşturur.*”⁴⁴

Hanefiler zincirleme suç kurallarının failin lehine kabul edilmiş olup aleyhine yorumlanamayacağını açıkça ifade etmiş olmasalar da, bu durumda her bir ihlalin müstakil birer tazir suçu kabul edileceğini söyleyerek değişik bir gerekçe ile aynı sonuca ulaşmışlardır.

3. Fikri İçtima

Fikri içtimada bir fiille kanunun birden fazla hükmünü ihlal söz konusu olur. Örneğin hırabeden dolayı cezalandırılan artık insan yaralamaktan dolayı cezalandırılmaz.⁴⁵ Ancak had cezası herhangi bir sebeple düşerse, yaralamadan dolayı cezalandırmak mümkündür.⁴⁶ Bu örnekte, yaralamanın yaptırımını olan kısas veya tazir cezası ile el ve ayak kesme cezalarından ağır olanla yetinilmesi durumu olan fikri içtima uygulaması görülüyor.

Zahirilere göre bir örgüt faaliyeti çerçevesinde yol kesilir ve sadece yolcular yaralanırsa (mal yağmalanmasa, kimse öldürülme bile) suç hırabedir, had cezası gerekir. Ebu Hanife, Malik ve Zeydilere göre yaralama ile had suçu içtima eder. Yani yağma yapıp insan yaralamış olanlara fikri içtima gereği sadece el-ayak kesme cezası verilir, yaralama cezasız kalır. Şafii ve Ahmed b. Hanbel’e göre ise kısas suçu olan yaralama ile had suçu olan yaralama içtima etmez; hem had cezası, hem de kısas cezası uygulanır.⁴⁷

Haramlığını inkar ederek içki içen, dine dönmezse yalnız ölüm cezası verilir; ayrıca da yak cezası uygulanmaz (fikri içtima). İslâm’a geri dönerse ridde haddi düşer; kendisine şürb cezası uygulanır. Mürted, bir kimseyi öldürse veya birine kazfetse, onun tövbesi ridde suçunun cezasını kaldırsa bile öldürme veya kazif suçunun cezasını etkilemez.⁴⁸

Karısını haksız yere döven hem yaralama suçunu işlemiş, hem de evlilik hukukunu ihlal etmiş (fikri içtima) olur,⁴⁹ tek ceza ile yetinilir.

B. CEZALARIN İÇTİMAI

Birden fazla hareketin birden fazla ihlale sebep olduğu hallerde cezaların içtimai (maddi, gerçek içtima) söz konusu olur. İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre infaza kadar aynı

⁴³ Udeh, *et-Teşriü'l-cinâiyyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadî(I)*, s. 67.

⁴⁴ Zöhrap, *Hukuk-ı Ceza*, s. 206-207.

⁴⁵ Yol kesenler, insan öldürüp mal almışlarsa en büyük cezayı hak etmiş olduklarından kısas ve organ diyeti (erş) gerektiren yaralama suçlarına bakılmaz. Serahsi, IX/197. Yol kesen haydut, bir kimseyi yaralayıp malını alsa, eli ve ayağı çapraz olarak kesilir. Yol kesenin yaraladığı hederdir (diyeti yoktur.) Çünkü had, Allah hakkı olarak vacip olunca, kulun hakkı olmak üzere nefsin ismeti (dokunulmazlığı) sakıt olur. Molla Hüseyin, II/84vd.

⁴⁶ Coşkun Üçök, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler-I”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 1 (1947) s. 145; Ekinci, E. Buğra, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınları: İstanbul, 2008, s. 352.

⁴⁷ Udeh, *et-Teşriü'l-cinâiyyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadî(II)*, s. 648.

⁴⁸ Ali Kari, *Şerhu Ş-Şifa(II)*, Beyrut, 2001, s. 472.

⁴⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Isulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu(III)*, s. 322.

suçun (örneğin zina, kazif veya hırsızlık) birden fazla işlenmesi halinde, başkasının hakkına dokunmadığı sürece ve malî hakların karşılanması şartıyla tek ceza ile yetinilir.⁵⁰

Cezaları farklı neviden olan farklı suçlar işlenmişse kural olarak her birinin cezası ayrı ayrı verilir. Önce şahsî hakların baskın olduğu cezadan veya diğer cezaların uygulanmasına imkân vermeyen ölüm cezasından başlanır. Farklı suçların cezası aynı neviden ise en ağır olanın uygulanması yeterli görülmüştür. Ancak İslâm hukukçuları genelde, şahsî haklara ilişkin cezaların ayrıca ve öncelikle uygulanması gerektiği görüşündedirler.⁵¹ Örneğin bekar biri kazif, zina, şürb ve hırsızlık suçlarını işlemiş olsa, kazif cezasıyla başlanır ve hepsinin cezası infaz edilir.⁵² Ancak birini öldüren, bir başkasının kolunu keserse kısasen ölüme mahkum edilir, organ kısası imkansız hale geleceğinden kolun diyeti ödetilir.⁵³

Bir kimse zina, kazif, şürb ve hırsızlık gibi suçlar işlese, Ebu Hanife, Şafii ve Ahmed b. Hanbel'e göre, her birinin cezası ile cezalandırılır. Malik'e göre ise şürb ve kazif, zina ve kazif gibi suçların cezaları aynı türden (celde) olduğu için içtima hükümleri uygulanır, örneğin hem kazif hem zina suçunu işleyene zinanın cezası olan 100 celde uygulanmakla yetinilir.⁵⁴ Aynı şekilde şürb, hırsızlık ve muhsanın⁵⁵ zinasında sadece recm infaz edilerek diğer cezalar düşürülür.⁵⁶

1. Kısas Cezalarının İçtimaı

Kısas cezalarının içtimasında duruma göre “cezaların toplamı” veya “en ağır cezanın verilmesi” sistemi benimsenmiştir. Bir kişinin kısas gerektiren birden fazla suç işlemesi halinde birden fazla kısas birleşmektedir. Bazı durumlarda fâile işlediği her suç için ayrı ayrı kısas gerekli görülürken bazılarında kısas gerektiren birden fazla fiile karşılık bir defa kısas infaz edilmekte, böylece bütün fiiller için kısas infaz edilmiş kabul edilmekte (tedâhül), bazı durumlarda ise fâile aynı zamanda hem kısas hem diyet sorumluluğu getirilmektedir. İşlediği insan öldürme veya yaralama sebebiyle mahkûm olmadan (basit içtima) veya mahkûm olsa bile henüz ceza infaz edilmeden aynı türden başka suçlar işlemesi halinde (mevsuf içtima) fâile içtima hükümleri, buna karşılık mahkûm olup ceza infaz edildikten sonra işlediği aynı türden suçlara tekerrür hükümleri uygulanmaktadır. Buna göre fâil iki kişiyi kasden öldürmüştü (cinâyât-ı münferide) bu iki suç sebebiyle kısasen öldürülür, ayrıca diyet sorumluluğu doğmaz.

Suçların niteliği farklı ise, meselâ fâil suçlardan birini kasten, diğerini taksirle işlemişse kasıtlı fiilinden kısas, taksirli fiilinden diyet sorumluluğu doğar. Fâilin belli bir kişiyi öldürmek kası ile attığı tek kurşun sapma sonucu bir başka kişinin de ölümüne sebebiyet verirse (cinâyât-ı müctemia) birleşen iki suç sebebiyle fâil birinciden kısas, ikinciden diyetle sorumlu tutulur. Aynı kurşunla iki kişiyi kasten öldürmesi halinde ise fâile sadece kısas sorumluluğu doğar.

⁵⁰ Serahsi, IX/71, Kâsânî, VII/56, Akşit, M. Cevat, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, Edebiyat Fakültesi Matbaası: İstanbul, 1976, s. 117.

⁵¹ Bardakoğlu, Ali, “Ceza” *DİA*, Cilt: VII, s. 476.

⁵² Molla Hüsrev, II/72.

⁵³ Serahsi, IX/185, Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, s. 119.

⁵⁴ Behnesi, I/305.

⁵⁵ Muhsan, âkıl, balığ, hür, müslim ve iffetli olandır. Bu nitelikleri olan biri sahih nikâhla evlenip zifafa girmekle recm ihsanı niteliğini edinmiş olur. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, s. 129.

⁵⁶ Kâsânî, VII/63, Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, s. 119.

Fâilin aynı kişinin önce elini, yara iyileşmeden kolunu kesmesi/koparması, daha sonra da aynı kişiyi öldürmesi halinde cezalardan en ağırı olan ölüm cezasıyla yetinilir, kısas gerektiren diğer suçların cezası bu ağır cezanın içinde infaz edilmiş sayılır (tedahül).⁵⁷

2. Had Cezalarının İçtimaı

Hadlerin içtimaı, suçlu hakkında farklı suçlardan dolayı uygulanması gereken birden fazla ve miktarı belirli cezalardır ki infazı mümkünse hepsi uygulanır. Mesela bir kişi kazif, hırsızlık ve şürb suçlarını işlemiş olsa hakkında farklı üç ceza içtima eder, bunlar usulü daire-sinde infaz edilir. Yine kazif haddi ile recmen zina haddi ve sair hadler içtima etse bir yönüyle kul hakkı olduğundan önce kazif haddi infaz olunur, sonra recm infaz edileceğinden hadlerin infazı mümkün olmaz.⁵⁸

Hanbelilere göre bir kişi hakkında ölüm cezası gerektirmeyen aynı tür had cezaları içtima edince bir cezanın infazıyla yetinilir. Meselâ bir kimse, hakkında had cezası infaz edilmeden defalarca zina veya hırsızlık veyahut şürb suçlarını işlemiş olsa bunlardan dolayı bir had cezası yeterlidir, cezalar arasında tedahül bulunmuş olur. Çünkü bu bir had cezasının infazı istenen caydırıcılığı sağlar. Fakat ceza infaz edildikten sonra tekrar o suçu işlerse uslanmadığı anlaşılacağından hakkında tekrar had cezası gerekir.

Ölüm cezası gerektirmeyen farklı tür had cezaları verilse bunların hepsi ayrı ayrı infaz edilir, bunlar içtima etmez. Meselâ bir kişi zina, hırsızlık ve şürb suçlarını işlese hakkında bunlara ait cezalara hükmedilir, hafiften başlayarak önce şürb, sonra zina, daha sonra da hırsızlık haddi uygulanır. İnfazlar art arda yapılmaz. Çünkü ölüme yol açabilir.

Kişilere ve topluma karşı suçlar içtima etse önce kişilere karşı suçların cezaları uygulanır. Bunların içinde hadden ölüm cezası yoksa hepsi yerine getirilir. Meselâ kazif ve şürb hadleri içtima etse cinsleri farklı olduğu için ikisi de infaz edilir.

Topluma karşı işlenen bir suç sebebiyle verilen ölüm cezası (hadden katl) ile diğer cezalarla içtima etse bu cezalar peş peşe infaz edilir, meselâ kesilen uzvun iyileşmesi beklenmez. Hadden katl en sonunda infaz edilir.

Fakat bu kısasen ölüm cezasının infazı için mahkumun kesilen uzvunun iyileşmesi beklenir. Zira kısas isteme hakkı olan infaza kadar bu talebinden vazgeçebilir.

3. Had ve Kısas Cezalarının İçtimaı

İnsan öldürme suçundan dolayı kısas ile had cezaları içtima etse kul hakkı olduğundan önce kısas cezası yerine getirilir, artık hadlerin infazına imkan kalmaz. Hırsızlık, zina ve kazif gibi hadlerle kısas cezası gerektiren suçların içtimaında ayrıca had cezalarının infazına imkân vermeyen şahsî hakların baskın olduğu kısas (ölüm) cezasına öncelik verilir.⁵⁹

Hanbelilere göre resen kovuşturulan ve takibi şikayete bağlı suçların cezaları içtima etse, şikayet hakkından/kısas talebinden vazgeçilse bile resen kovuşturulan suçların cezaları infaz

⁵⁷ Şamil Dağcı, "Kısas" *DİA*, C:25, s. 488-495.

⁵⁸ *Türk Hukuk Lüğati*, s. 129.

⁵⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, s. 669-675, Dağcı, "Kısas" s. 488-495.

edilir. Meselâ: bir kişi zinadan dolayı ölüm veya hırsızlıktan dolayı elinin kesilmesine hükmedildiği gibi kasden insan öldürmeden veya el kesmeden dolayı da kısasen ölüm veya el kesme cezasına mahkûm olsa kısas isteme hakkı olan affetse bile faile haddenden katl veya el kesme cezası uygulanır. Çünkü sabit olan bir had cezası düşmez.

Muhsan olmayan bir kişi zina, şürb ve kazif suçlarını işlese ve bir kimsenin kasden elini kesse önce kısasen eli kesilir. Mahza kul hakkı olduğu için diğer cezalardan ağır olduğu halde önce infaz edilir. Sonra kazif haddi yerine getirilir. Zira bu da ağırlıklı olarak kul hakkıdır. Daha sonra şürb haddi infaz edilir. Çünkü bu, zina haddinden hafiftir, en sonra da zina haddi uygulanır.

4. Tazir Cezalarının İçtimaı

Hanefilere göre Allah hakkı kapsamına giren ta'zir cezaları içtima eder; kişilere karşı ta'zir suçları içtima etmez. Dolayısıyla kul hakkı kapsamına giren ta'zir cezalarının tamamı infaz edilir.⁶⁰ Bu cümleden olarak farklı zaman aralıklarında gerçekleştirilen mesela sövme (şetm) suçlarından her biri karşılığında faile müstakil bir ta'zir cezası uygulanır. Buna mukabil mesela Ramazan ayında kasten birkaç kez oruç bozana sadece bir ta'zir cezası uygulanır. Çünkü bu ihlaller kamu hakkına taalluk etmektedir.⁶¹

Ebu Yusuf'a göre şarap satan, içen ve namazı terk eden kişiye, hapis ve dayak cezası verilir.⁶²

Hanbeliler gerek aynı gerekse farklı türden olsun ta'zir suçlarının içtima (tedahül) edeceğini söyler. Buna göre örneğin nikahlı olmayan bir kadını kasten defalarca öpen veya bu konumdaki kadınlardan birini öpüp, bir diğerini okşayan şahsa bu fiillerinin tamamı karşılığı bir ta'zir cezası uygulanır. Gerek bir kişiye, gerekse bir topluluğa karşı aynı veya farklı ifadeleri kullanarak bir veya birçok defa söven kişiye de sadece bir ta'zir cezası uygulanır. Çünkü ta'zire ulaşılacak istenen hedef suçlunun tedibi/terbiye edilmesidir ki bu amaç da bir ceza ile elde edilebilir. Dolayısıyla cezanın defalarca uygulanması gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan pratik bir yarar sağlamaz.⁶³

Kişilere karşı ta'zir suçları içtima etmez, cezaların toplanması (gerçek içtima) kuralları uygulanır.

Hanbelilere göre topluma karşı ta'zir suçları içtima eder -bunlar aynı türden olsun olmasın- bir ceza ile yetinilir.

Kişilere karşı suçlar da farklı türden ve birden fazla kişiye karşı işlenmiş olsa bile yine bir ceza ile yetinilebilir. Bir kişiye veya bir topluluğa defalarca bir sözle veya bir defada müteaddit sözlerle sövmek gibi. Çünkü ta'zirden maksud olan te'dib, bir ceza ile hâsıl olabilir.⁶⁴

⁶⁰ Kasani, VII/65, Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fikhiyye Kamusu (III)*, s. 328.

⁶¹ İbn Abidin, IV/74, Amir, Abdülazîz, *et-Ta'zir fi Ş-Şerâti'l-İslâmiyye*, Mısır, 1969, s. 60-61; Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, s. 186.

⁶² Çivizade, s.55.

⁶³ Buhuti, VI/123, Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, s. 187.

⁶⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fikhiyye Kamusu (III)*, s. 909.

V. SUÇ TİPLERİNDE İÇTİMA ÖRNEKLERİ

A. KASTEN İNSAN ÖLDÜRMEDE İÇTİMA

Kişilere karşı suçlarda gerçekleşen netice sayısınca suç oluşur (maddi içtima).⁶⁵ Hanefilere göre birden fazla kişiyi aynı anda veya farklı zamanlarda öldüren faile bir kısas cezasının infazı ile yetinilir. Maktullerden sadece birinin yakınları veya bütün maktullerin yakınları davacı olsa durum değişmez. Kısas mahkumiyetine sebep olan suçun dışındaki suçlar için diyet ödemesi gerekmez. Fail kısastan önce kendi eceliyle de ölse, yine diyet ödemekle yükümlü tutulamaz.⁶⁶ Daha hafif cezalar kısas cezası içinde eridiğinden bunların ayrıca infazı gerekmez.⁶⁷

Malikilere göre maktullerden birinin yakınları kısas talep edip diğerleri uzlaşsalar, fail kısas edilince diyet ödeme yükümlülüğü düşer; ödenmişse iadesi gerekir.⁶⁸

Şafiilere göre fail birden fazla kişiyi üzerlerine duvar yıkmak, ateşe atmak veya bombalamak gibi usullerle aynı anda öldürmüştü, kura ile maktullerden biri karşılığında kısas edilir, diğer maktullerin diyeti ödetilir. Cinayetleri farklı zamanlarda işlemişse ilk suçu karşılığında kısas edilir, diğerlerinin diyeti ödetilir. İlk suçun maktulünün yakınları diyet karşılığı kısas talebinden vazgeçmiş veya uzlaşmışsa, sıradaki kısas isteyen karşılığında kısas cezası alır, diğerleri karşılığında diyet öder.⁶⁹

Hanbelilere göre birden çok kişiyi öldüren suçların içtimandan yararlanamaz. Diyet kul hakkına taalluk eder, tazminat yönü ağır basar, bu sebeple fail suçlarından biri karşılığı kısas edilsin edilmesin öldürdüğü her insan için diyet öder.⁷⁰

İmamiyye Şiası, birden fazla kişiyi öldürenin mutlaka kısas edilmesi gerektiği görüşündedir.⁷¹

B. KASTEN YARALAMADA İÇTİMA

Kişilere karşı işlenen suçlarda gerçek içtima (cezaların toplanması) kuralı esastır. Hanefiler, Şafiiler ve Hanbelilere göre bir kişinin hem sağ elini, hem de sol elini kesenin hem sağ, hem de sol eli kısasen kesilir.⁷² Ancak birinin sağ elini, bir başkasının da sol elini kesenin iki eli

⁶⁵ Feteva-yı Feyziyye, No: 2561. "Usulde eserin teaddüdü ile filin teaddüdünün sübutuna binaen (netice sayısınca suç olduğundan)..." Ayıntâbî, VIII/168.

⁶⁶ Serahsi, IX/127-128, Kâsânî, VII/239, Merğınani, IV/168, Mevsili, IV/488.

⁶⁷ Udeh, *et-Teşriü'l-cinâiyyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadî(II)*, s. 162.

⁶⁸ Baci, VII/120.

⁶⁹ Maverdi, Ahkamu's-Sultaniyye, s.383, Nevevi, el-Mecmû, XX/357-358, Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, s. 147-148.

⁷⁰ Ferra, s.275, İbn Kudame, IX/406-407, Buhuti, V/541.

⁷¹ Hilli, *el-Muhtasarü'n-Nafi'*, s. 288.

⁷² Kâsânî, VII/300-301, İbn Hümmam, V/397, İbn Abidin, VI/557, Nevevi, el-Mecmû, XX/356, İbn Kudame, IX/397, Buhuti, V/551. "Zeyd, Amr'ın iki elini bilekten ve iki kulağını dipten kesse Zeyd'e her biri için kısas gerekir." Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-Fetava*, s. 589.

birden kesilmez, bir eli kısasen kesilir, diğer el karşılığında diyet öder.⁷³ İki kişinin aynı elini kesenin de bu ele karşılık gelen eli kesilir, diğer el için diyet ödemesi gerekir.⁷⁴

Bir insanı mûzıha⁷⁵ suretiyle kasden yaralamadan dolayı mağdurun gözü görmez veya dili söylemez hale gelse, Ebu Hanife'ye göre kısasta denklik mümkün olmayacağından hem mûzıha, hem de göz için diyet gerekir, kısas uygulanamaz. Fakat İmameyne göre mûzıhadan dolayı kısas, gözden ve dilden dolayı da diyet gerekir. Çünkü gözün görmez, dilin söylemez hâle gelmesi sirayet tarikiyle (neticesi sebebiyle ağırlaşma) değil, teseyyüb tarikiyle (taksirle) vuku bulmuş olur. Sirayetin zuhuru, suçun değişmesini gerektirir. Halbuki gözün görmez hâle gelmesi, mûzıhanın değişmesi sonucunu doğurmamıştır. İmam Muhammed'den diğer bir rivayete göre de her ikisinden dolayı da kısas gerekir. Zira kasden işlenen bir suç, kısas mümkün olacak bir organa sirayet etmiştir.⁷⁶

Malikilere göre, bir insanın birden fazla organını yaralayana bu organlar bakımından en ağırının cezası verilmekle yetinilir, diğer cezalar düşer. Yine geçitli suç kurallarına göre bir kişinin önce parmaklarını, sonra elini kesenin sadece eli kesilir.⁷⁷ Farklı kişilerden birinin parmağını, ikincinin bileğinden elini, üçüncünün ise dirseğinden kolunu kesenin kısas talebi varsa dirsekten kolu kesilir ve böylece tek kısasla üç suçun cezası birden infaz edilmiş sayılır.⁷⁸

Birinin burnunu, diğerinin kulaklarını, başka birinin ellerini, öbürünün ayaklarını, daha başka birinin gözlerini çıkaran faile her bir fiili için kısas uygulanır.⁷⁹

Fâil, birden fazla kişinin farklı organlarını yok etmişse (gerçek içtima) kendisinin aynı organları kısas edilir. Birden fazla kişinin aynı organını yok eden fâilin kısasa konu olan sadece bir organı mevcut olduğundan bu durumda kendisine kısasın nasıl uygulanacağı mezhepler arasında ihtilafıdır. Ebu Hanife'ye göre mağdurların hepsi kısas isterse fâile kısas uygulanır. Ancak birden fazla organa karşılık tek organ kısas edildiği için suç-ceza dengesi tam olarak sağlanamayacağından bu durumda mağdurların imkânsızlık sebebiyle karşılanamayan hakları malî bedele dönüşür ve kendilerine ayrıca kısas edilemeyen organlarının bedeli (tazminat) ödenir. Mağdurlardan birinin kısas talebinde bulunması halinde diğerlerinin müracaatı beklenmeksizin kısas infaz edilir. Mağdurlardan birinin fâili affetmesi ferdî hak kabul edilerek diğerlerinin hakkını düşürmez.

Kasden yaralamada aynı organları yok edilen mağdurların ittifakla kısas veya bir kısmının kısas, birinin tazminat istemesi halinde Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre kısas isteyen mağdur için fâile kısas uygulanır. Kasden yaralama suçunun cezası olan kısas diğer mağdurların

⁷³ Coşkun Üçok, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler-II", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: III Sayı: 1 (1946), s. 375.

⁷⁴ Joseph Schacht, *İslâm Hukukuna Giriş*, çev. Mehmet Dağ ve Abdülkadir Şener, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: Ankara, 1986, s. 185.

⁷⁵ Mûzıha, kemiğin meydana çıkıp görüldüğü yaradır. Miyar-ı Adalet, m.210; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, s. 133.

⁷⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, s. 337.

⁷⁷ Desuki, IV/266.

⁷⁸ Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara, 1996, s. 131.

⁷⁹ İbn Abidin, III/234.

tazminat isteme hakkı ortadan kaldırır. Ahmed b. Hanbel'e göre mağdurların bir kısmının kısas, diğerlerinin tazminat istemesi halinde ise tazminat isteyenlerin bu hakları korunmak şartı ile kısas isteyenler için fâil kısas edilir.⁸⁰

C. ÇOCUK DÜŞÜRMEDE İÇTİMA

Hüzeyl kabilesinden bir kadına taş atan, onu ve karnındaki cenini öldürmüştü. Hz. Peygamber, kasıt/taksir kombinasyonu ile insan öldürme sebebiyle kadının diyetinin failin âkilesi tarafından; ceninin ölmesi karşılığı da bir kölenin mağdur tarafa tazminat olarak ödenmesine karar verdi.⁸¹

İkiz çocuğu düşüren, ceninin ikiz olduğunu biliyorsa cezası ağırlaştırılarak verilir, bilmiyorsa tek cenin düşürmüş gibi cezalandırılır. Gurre denilen tazminat mağdur sayısınca olup bu hususta gerçek içtima hükümleri uygulanır.⁸²

Gebe bir kadının çocuğu düşürülüp kendisi de bu fiilin etkisiyle ölürse bakılır, eğer düşen cenin ölü ise fail bir gurre, bir de tam diyet; cenin canlı olarak düştükten sonra ölürse iki diyet ödemeye mahkûm edilir.⁸³

1766 tarihli bir mahkeme kaydına göre, İznikmid sakinlerinden olan Ebubekir, eski karısı Ayşe'nin kendisinden habersiz ilaç içerek üç kere çocuk düşürmesi sebebiyle şikayetçi olmuş ve cezalandırılmasını ve üç çocuğunun diyetini istemiştir.⁸⁴

Cenini düşürülen ve yaralanan kadının ölmesi veya sakat kalması halinde kadının diyeti ve ceninin gurresi ödetilmiş, tazir cezası da verilmiştir.

“Larende Kazası sakinelerinden ölü Şerife'nin varisleri vekaleten ve vesayeten 'zevci Mustafa ölenin başına vurmasının tesiriyle kulaklarından kan akıp, ölü **cenin düşürerek** öldüğünden' bahisle muceb-i şer'îsi dava ve kâtil inkar etmişse de varisler beyyine ile isbat-ı müddeâ etmiş olduğundan **gereken gurru ve kadın diyetinin mirasçılara edası** tenbihle kâtil mahbesde tevkîf kılındığı... o veçhile mezburenin ölü olduğu mütehakkak olarak ceninin **guresinin bir senede ve maktulenin tamam diyetinin üç senede varislere taksitle edası kâtile lazım geleceği** fetvâhane canibinden ifade ve ita kılınmış olduğundan diyetin ber-nehc-i şer'î tesviyesiyle **kâtilin** dahi bu tarafa celbiyle ceza kanununa göre tersane-i âmirede **beş sene müddetle küreğe konulması...** 1847.”⁸⁵

Bir kadını döverek çocuğunu düşürten bir kamu görevlisi, sürgün cezası ve gurru ödemeye mahkûm edilmiştir:

⁸⁰ Dağcı, “Kıyas” s. 488-495.

⁸¹ Buhari, *Diyat*, 24, Miras, C: XII, No: 1937.

⁸² Molla Hüsrev, II/108, Şirbini, IV/104. “*Düşürülen cenin ikiz olursa faile iki gurru lazım gelir.*” Mi'yar-ı Adalet, m.134.

⁸³ Molla Hüsrev, II/108, Yaşaroğlu, s. 202-203. Gebe bir kadına çocuğunu düşürsün diye ilaç veren kimse çocuk ölü olarak düşer ve kadın da bu ilacın etkisiyle ölürse, kasıt/taksir kombinasyonu ile öldürülmüş olacağından ceninin düşürülmesi sebebiyle gurru, kadının ölümüne sebebiyet dolayısıyla da ağır diyet gerekir. Udeh, *et-Teşrü'l-cinâiyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadî(II)*, s. 418.

⁸⁴ “*İznikmid sakinlerinden olup daha önce boşadığım karım Ayşe, benden izinsiz üç defa ilaçla kasden hamliniz ölü düşürüp üç evladımı itlaf-ı nesil zayi etmekle ber-mukteza-yı şer' üç adet evladımın dem ve diyetlerini talep ve ihkak-ı hak murad eylediğim...* 1179/1766.” BOA, C.ADL, no.80/4825. akt. Fatma Şimşek, Haldun Eroğlu ve Güven Dinç, “Osmanlı İmparatorluğunda Iskat-ı Cenin”, *USAD*, 2/6 (2009), s. 597.

⁸⁵ KOŞŞ, d.no. 80, h.no. 13/2, akt. Eroğlu, s.143.

“Tersâne-i âmirem yoklama odası katiplerinden Latif'in Eyüb Takyeci Mahallesi sakinlerinden Emine'nin gelini Münîre'yi **döverek mütebeyinü'l-hulka bir ölü cenin düşürmesine** sebep olduğu şer'an sabit olarak cenin-i meyyitin deyni tesviye kılınmış olmakla failin bu vecihle vaki olan harekât-ı redîesi tedibi müstelzim idiğinden Münîre **bundan dolayı ölü** yahut iyileşse bile **mağdureye bir nesne tahaddüs ederse** onun da ber-nech-i şer'i şerif icabı icra kılınmak üzere faili tedib ve emsalini terhib zımında **bilâ-müddet Rodos'a sürülmesi...** 1269/1853.”⁸⁶

D. ZİNADA İÇTİMA

Zina, topluma karşı işlenen suç olduğu için içtima hükümleri geçerlidir. Hanefilere göre, defalarca zina suçunu işlemiş kişiye tek had cezası verilmesi yeterlidir.⁸⁷ Hanefilere göre bekar iken (gayri muhsan) zina suçunu işlemiş ve henüz cezası infaz edilmemişken evlenip muhsan olduktan sonra yeniden zina etse kendisine verilecek muhsan cezası, önceki suçun cezasını eritir.⁸⁸

Muhsan olmayanın 100 celde cezasına ilaveten 1 yıl sürgün edileceğini söyleyen Malikilere göre, mahkûm sürgünde iken yeniden zina ederse kendisine 100 sopa vurulur, sürgün yeri değiştirilir.⁸⁹ Şafilere göre ise infaz sırasında işlenen suçların cezası tedahül eder.⁹⁰

Cinsel saldırı amacıyla mağdur direncini kırmak için yaralanırsa maddi içtima hükümleri uygulanabilir.⁹¹

Zina ettiği bir kadının bu ilişki ile ölümüne sebebiyet verene zinadan dolayı had, ölümden dolayı da diyet gerekir.⁹² Bir kişi ağır cinsel saldırı ile bir kadının cinsel organını parçalasa hem had cezası, hem de tazmin gerekir. Mağdure kadın, eğer bevlini tutabilecek bir halde ise diyetin üçte biri, tutamayacak bir hale gelmişse tam diyet alabilir. Fakat kadın, zinaya razı olmuşsa her ikisi de cezalandırılır, tazminat gerekmez. Zira böyle bir muvafakat, ölüme varmayan suçlardan dolayı gereken tazminatı düşürür. Şu kadar var ki bu suç, cinsel ilişkiye elverişli çocuğa karşı işlenmiş olsa onun rızası tazminat hakkını düşürmez.

Cinsel ilişkiye uygun olmayan bir çocuğun cinsel organını cinsel saldırı ile parçalayana had cezası verilmez. Çünkü küçük çocuklar, zina suçunda mağdur olmaya elverişli değildir.

⁸⁶ Akt. Tuğba Akıllı Acar, “3 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin (s.1-100) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 334.

⁸⁷ Serahsi, IX/102, Kâsânî, I/81, VII/56; Merğûmani, V/326-327, Maverdi, el-Ahkamü's-Sultaniyye, s. 369, Ferra, s.264, İbn Kudame, X/190; Kayıhan İçel, *Suçların İçtimaı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 1972, s. 51; Birkaç defa zina edene tek had cezası verilir. İnfazdan sonra tekrar zina ederse yeniden had cezası verilir. Yani mahkûmiyet veya infaz, teselsülü keser İçel, *Suçların İçtimaı*, s. 53.

⁸⁸ Kâsânî, VII/94, Mevsili, III/552; Zeylai, V/43, İbn Nüceym, *el-Eşbah ve'n-Nezair*, s.133, Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 241. Şafilere Gazali (ö.1111), Zerkeşi (ö.1392), İbn Sübki (ö.1369) ve Takıyyüddin Hısnî (ö.1426) gibi tanınmış fakihler Hanefiler gibi düşünmektedir. Nevevi, *Ravdatü'r-Talibin*, VII/373; Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, s. 104.

⁸⁹ Desuki, IV/322.

⁹⁰ Maverdi, *el-Havî'l-Kebir*, XIII/195.

⁹¹ “*Eyüb bostancılarından Yorgi v. Dino nâmemred oğlan mahmiye-i Kostantuniyye sâkinlerinden İbrahim'i mahkemeye ihzar ve mahzarında... 'İbrahim bana fiil-i şeni' eylemek istedikde beni bıçağıyla vurup yaraladı, şer'le görülmesini isterim' dedi, sorgu ve inkârdan sonra davacıdan beyine talep olundu, udûl-i müsliminden Mustafa ve Mehmed, 'İbrahim iki sarhoş yoldaşıyla Eyübkapısı hâricinde merkûm oğlana fiil-i şeni' eylemek istediklerinde feryâd eylediği için bıçağıyla İbrahim, genci vurup yaraladı' diye edâ-yı şahâdet-i şer'iyye eylediklerinde gibbe't-taleb kayd-ı sicil olundu.* Rebiulâhir 994/1586. Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 3 Numaralı Sicil, Hüküm No: 238.

⁹² Fetava-yı Hindiyeye, IV/29.

Cinsel eğilim duyulmayan bir çocukla ilişkiye akli başında olanın doğası meyletmeyeceğinden bundan zehr için had cezası öngörülmemiştir. Bu fiilin faili, bir masiyeti irtikâb etmiş olacağından hakkında şiddetli ta'zir cezası uygulanır. Sonra o çocuğa bevlini tutabilecek bir halde diyetinin üçte biriyle misil mehrini vermeğe mecbur olur. Üçte bir diyet, yaranın tazminatıdır. Mehir verilmesi had cezası gerektirmeyen gayri meşru cinsel ilişkiden dolayı gereken bir mali cezadır. Ve eğer bevlini tutamayacak bir hâle gelmişse tam diyet vermesi gerekir. Bu halde mehir gerekmez. Çünkü bir suçtan dolayı can bedeli olan tam diyet verince bunun altındaki tazminat, buna dahil olur. Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşü budur. İmam Muhammed'e göre bu halde de mehir verilmesi gerekir. Diyeti, failin âkilesi; mehri ise kendisi öder, mehri diyetine dahil olmaz.⁹³

Bir zina failine celd cezası verince, artık onun hapis veya sürgün edilmesi gerekmez. Zina faillerini sürgün etmek, onları tekrar gayri meşru ilişkilere maruz bırakmak demektir. Çünkü bunlar, kendi çevrelerinden ayrılp başka bir muhite düşünce bu gibi suçlara daha fazla çüret edebilirler. Şu kadar var ki hapis de bir tür sürgün olduğu için, maslahat görülürse hapsedilebilir.⁹⁴

E. HIRSIZLIKTA İÇTİMA

Hırsızlık yapan, bu suçu işlerken ta'zir cezasını gerektirecek bir kısım suçlar da işlemektedir. Örneğin hırsızlık maksadıyla bir eve giren, çalma yanında, konut dokunulmazlığını bozma suçunu da işlemiş olmaktadır. Bununla birlikte Şari' hırsızlık suçunun işlenmesinde bağımsız birer karakter olmayan bu unsurları ayrı ayrı cezalandırmak yerine tek bir ceza ile yetinmiştir. Bu da hırsızlığın geçitli suç olduğunu gösterir.

Had cezasının infazından önce birden fazla hırsızlık suçu işleyen kimse için bir kesme cezası yeterli olur.⁹⁵ Failin eli kesildikten sonra yine hırsızlık yapsa bu defa sol ayağı kesilir. Şayet yine hırsızlık yapsa artık başka bir uzvu kesilmeyip uslanıncaya kadar hapis ve tazir ile yetinilir.

Mahkûmiyet (ve infaz) anına kadar işlenen birden fazla suça bir ceza verilmekle yetinilir. Bir kimse bir şahsın malını çalıp da hakkında had icra ve o mal sahibine iade edildikten sonra o malı tekrar çalacak olsa bakılır; eğer o malda bir değişiklik olmamışsa tekrar had gerekmez. Fakat değişikliğe uğramış olsa, mesela iplik iken dokunup kumaş haline getirilmişse had lazım gelir. İkinci halde mal başkalaşmakla yeni bir dokunulmazlık kazanmıştır.⁹⁶ Bu örnek İslâm hukukunda teselsül mefhumuna yer verildiğini göstermektedir.⁹⁷

Hırsızlık suçları içtima eder. Bir kişi, birden fazla hırsızlık yaptıktan sonra bunların hepsinden veya bir kısmından dolayı cezalandırılması istenip yargılanarak bir eli kesilse, bu ceza bütün hırsızlık suçlarının cezası olur; başka bir uzvu kesilemez. Çünkü aynı cinsten had suçları

⁹³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, s. 589-592.

⁹⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, s. 610.

⁹⁵ Bardakoğlu, Ali, "Hırsızlık", *DİA*, C: XVII, 1998, s.391.

⁹⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, s. 269, No: 742.

⁹⁷ Tosun, "Müselmel Suçlar", s. 124 vd.

içtima edince bunlardan birinin cezasıyla yetinilir. Caydırıcılık ve ibret-i müessire bir cezanın infazıyla sağlanır, faydasız olacağından ikinci, üçüncü hadlerin infazı gereksizdir.⁹⁸

Bir suç işleme kararının icrası cümlesinden olarak değeri nisaba ulaşan bir miktar malı birkaç kerede dışarı çıkaran (çalın) faile Malikilerden Sahnun'a göre had cezası verilir, Eşheb'e göre verilmez.⁹⁹ Hanefilere göre mesela on defa hırs mahalline girerek her defasında birer dirhem değerinde malı alarak dışarı çıkarsa, çaldığı malın toplam değeri nisaba (on dirheme) ulaşsa bile kendisine had cezası verilemez.¹⁰⁰ Ancak fail malları aldıktan ve malın bulunduğu yerin müstemilatı sayılan yerlerde topladıktan sonra malları toptan çıkaracak olsa, failin kendi egemenlik alanına geçirdiği an esas alınarak faile had cezası uygulanır.¹⁰¹ Hanefiler zincirleme suç kurallarının failin lehine kabul edilmiş olup aleyhine yorumlanamayacağını açıkça ifade etmiş olmasalar da, bu durumda her bir ihlalin müstakil birer tazir suçu kabul edileceğini söyleyerek değişik bir gerekçe ile aynı sonuca ulaşmışlardır.

“Serikat-ı muhtelif, gerek bir kimseye ve gerek başka başka kimselere ait olup muhtelif hırsalarda (korunan yerlerde) bulunan malları çalmaktır. Bunlardan hiçbirisi, hırsızlık nisabına (10 dirhem gümüş değerine) ulaşmadığı takdirde -toplamı nisab miktarına ulaşsa da- had cezası gerektirmez.

Serikat-ı müttehede, bir hırs mahallinden başka başka kimselere ait malları çalmaktır. Hiç biri nisap miktarı olmasa da çalınan malların toplamı hırsızlık nisabına ulaşınca fail hakkında had cezası gerekir.”¹⁰²

F. KAZIFTE İÇTİMA

Kazifte (zina isnadı, nitelikli hakaret) tedahül, birden fazla kazifden dolayı bir had cezası ile yetinilmesi halidir. Şöyle ki, bir kişi bir veya daha fazla kimseye bir lafızla veya başka başka lafızlarla zina isnat etse bunlardan dolayı hakkında yalnız bir kazif haddi icra edilir.¹⁰³

Kazif cezası infaz edildikten sonra tekrar kazif suçu işlemede içtima söz konusu olmaz, faile tekrar kazif cezası uygulanır. Bir topluluk aleyhine yapılan kazif sebebiyle de kâzife tek ceza uygulanır. Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî'den gelen bir görüşe göre birden fazla kişiye ayrı ayrı kazifte bulunana mağdur sayısının ceza uygulanır.¹⁰⁴

Bir sözle bir topluluğa kazfeden, aslında mağdur adedi kadar kazif suçu işlemiş olmasına rağmen aynı neviden fikri içtima hükümleri gereği tek suçun cezası ile yetinilir.¹⁰⁵

Zina, çok faili suç olduğu için bir kişiye zina isnadı, aslında iki kişiyi töhmet altında bırakır. Isnat edilen kişinin kim ile zina ettiği açıklanmamış ise ortada tek mağdur, açıklanmış ise en az iki mağdur var demektir.

⁹⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, No: 788.

⁹⁹ İbn Ferhun, II/191.

¹⁰⁰ Kâsânî, VII/77-78.

¹⁰¹ İbn Abidin, IV/85.

¹⁰² *Türk Hukuk Lügati*, s. 296.

¹⁰³ *Türk Hukuk Lügati*, s. 328.

¹⁰⁴ Hamza Aktan, “Kazf” *DİA*, C:25, s. 149.

¹⁰⁵ Serahsi, IX/111, Kâsânî, VII/56, İbn Hümmam, IV/208, Molla Hüsrev, II/72, Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, s. 117, TCK md. 43/2.

İbn Ebi Leyla (ö.765), “Ey iki zaninin çocuğu” diyen bir kişiye mescitte iki had cezası infaz etmiş, konu Ebu Hanife’ye haber verilince, ‘suçların içtimai ilkesine göre tek had cezası ile yetinilmesi gerekirken iki had cezası verilmesi yanlıştır’ demiştir.¹⁰⁶

Bir kişi bir veya daha çok kimseye bir lafız ile veya başka başka lafızlarla zina isnadında bulunsa bunlardan dolayı hakkında yalnız bir kazif haddi icra edilir.¹⁰⁷ Hanefilere göre bir kişiye defalarca ya da müteaddit kişiye tek bir kelimeyle veya ayrı ayrı kelimelerle kazfeden kişiye tek had vurulur. Kazif haddi uygulanan fail, yetmiş dokuzuncu celdede bir başkasına daha kazfetse, içtima hükümleri burada da işletilerek celde seksene tamamlanır; yeni bir had vurulmaz.¹⁰⁸ Bir kimse, bir şahsa veya bir topluluğa kazf edip de bunlardan dolayı hakkında had icra edildikten sonra tekrar başka birisine kazifde bulunacak olsa hakkında ittifaqla tekrar kazf haddi gerekir. Çünkü bu takdirde birinci had ile önleme gayesi hâsıl olmadığı anlaşılır. Önceki şahsa veya topluluğa ayrı bir zina isnadıyla kazifde bulunduğu takdirde de hüküm böyledir. Ceza infaz edildikten sonra aynı kişi veya topluluğa yeniden kazfeden faile yeniden had cezası verilir.¹⁰⁹

Ebu Hanife’ye göre had suçu olması dolayısıyla kazifte tedahül (suçların içtimai) hükümleri uygulanır, Şafilere göre ise kul hakkı Allah hakkına galip olduğu için mağdur sayısınca suç oluşur, gerçek içtima kuralları uygulanır.¹¹⁰

“Şafii’ye göre kazif haddinde tedahül yoktur; Hanefilere göre tedahül vardır. Bir kişi üç dört kişiye bir kelime ile sövse, Şafii’ye göre sövdüğü kişi sayısınca; Hanefilere göre tek had cezası verilir.”¹¹¹

Malik’in Hişam b. Urve’den rivayet ettiğine göre Urve’nin babası: “Bir topluluğa kazfedene tek had cezası uygulanır.” demiştir. Malik’e göre topluluk dağınık olsa bile yine tek had cezası verilir.¹¹² Topluluğa tek kelime ile veya ayrı ayrı kelimelerle kazif¹¹³ halinde bir had cezası ile yetinilir.¹¹⁴

Malik’e göre, kazif ve şürib suçları aynı ceza (80 sopa) ile karşılandığı için, hem şürib hem de kazif suçunu işlemiş faile tek suçun cezası verilir. Diğer imamlar gerçek içtimadan yanadır.¹¹⁵

Bir kimse birden fazla karısına bir sözle veya ayrı ayrı sözlerle kazifte bulunsa bakılır: O kimse liana ehil ise her bir karısı için ayrı ayrı liana tabi olur, değilse yalnız bir kazif haddi gerekir, çünkü kazif haddinde tedahül caridir.¹¹⁶

Bir kişi hakkında kazif, zina ve şürib-i hamrden dolayı dayak cezası gerekse kişi hakkını ilgilendirdiği için önce kazif haddi infaz edilir. Sonra hakim muhayyerdir, dilerse önce hırsızlık, dilerse zina haddini infaz eder, daha sonra da şürib haddini uygular. Çünkü kazif haddini infazdan sonra kalan had cezalarının infazı mümkün olur. Şu kadar var ki, zina haddi, ayet ve

¹⁰⁶ Zeylai, III/207, İbn Hümmam, V/340, İbn Nüceym, el-Bahru’r-Raik, V/43, İbn Abidin, IV/51.

¹⁰⁷ Sava Paşa, I/187, Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, s. 117; Behnesi, IV/165, 178.

¹⁰⁸ Serahsi, IX/71, 111, 165; Kâsânî, VII/56; Mevsili, III/504-505; Ebu Zehra, el-Ukûbe, s. 237-238.

¹⁰⁹ İçel, *Suçların İçtimai*, s. 52.

¹¹⁰ Ankaravi, I/141, Sava Paşa, I/187. İmam Şafii’nin son görüşü budur. Razi, XVI/522-524.

¹¹¹ Nesefti, *Nazmu’l-Hilafiyat*, s. 183.

¹¹² Malik b. Enes, *el-Muvatta’*, Hudud, s. 19.

¹¹³ İbn Rüşd, II/369, Husari, II/756-757.

¹¹⁴ Aktan, “Kazf” s. 149.

¹¹⁵ Udeh, *et-Teşrü’l-cinâiyyi’l-İsâmî mukârinenbi’l-kânûni’l-vadî(II)*, s. 577.

¹¹⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fikhiyye Kamusu (II)*, s. 327.

hadisle sabit olduğundan takdim edilir, şürb haddi içtihada ve haber-i vahide dayanan bir icma ile sabit olduğu cihetle tehir olunur. Bu hadler ölüme yol açmasın diye art arda infaz edilmez, birinin etkisi geçtikten sonra diğerine sıra gelir. Bu süre zarfında mahkûm tutuklu bekletilir.

Bir kişi kazif, hırsızlık, zina ve sarhoşluk haddi ile kısas cezasına mahkum olsa önce kazif haddi infaz edilir.¹¹⁷

Malikîlere göre bir kimse, bir kişiye veya bir topluluğa defalarca kazifde bulunana bir had cezası gerekir. Meselâ bir topluluğa hitaben: “Hepiniz zanisiniz” veya “ey zanîler!” dese veya her birine bir mecliste veya başka başka meclislerde “ey zani! veya “fûlân ve fûlân zanidir” dese hakkında bir kazif haddi gerekir. Fakat bu had icra edildikten sonra tekrar sarih veya örtülü kazifde bulunsa, meselâ: “ben yalan söylemiş değilim veya “ben doğru söyledim” diye kazifde doğru söylediğini ima eylese veya başkasına kazifde bulunsa tekrar had cezası verilir.

Kâzif, cezanın infazı esnasında kazifini tekrar yapsa önceki celdeler yok sayılarak yeniden had icra edilir. Fakat önceki celdelerin az bir miktarı kalmış, ise bunlar ikmal edilerek, had infazına yeniden başlanır.

Hanbelîlere göre bir kimse, bir belde halkına veya tamamından zina vukuu tasavvur olunamayan bir topluluğa kazifde bulunsa had cezası verilmez; yalnız ta'zir cezası gerekir. Çünkü bu halde kazifin yalan söylediği açıkça anlaşılacağından mağdurlara âr lâhik olmaz.

G. ŞÜRBDE İÇTİMA

Hüküm anına kadar işlenmiş birden fazla şürb (içki içme) suçuna tek ceza verilir.¹¹⁸

İçki ve zina suçu işlemiş kişiye yalnız zina cezası (100 sopa veya recm) verilmekle yetinilir.

Şürb ve insan öldürme halinde kısas cezasıyla yetinilir,¹¹⁹ Şafii'ye göre gerçek içtima kuralları uygulanır, yani hem şürb haddi, hem öldürmenin cezası verilir.¹²⁰

Osmanlıda şürb, sarkıntılık, memura mukavemet ve gasp suçlarını işleyen birine pranga cezası verilmiştir:

“İslimye Hacı Yahya Mahallesi sakinlerinden Ali, daha önce meyhanede hamr içerek şuna buna sarkıntılık ve söz atma gibi bazı edepsizlikler yaptığı haberi alınıp yakalanması için memur tayin olunarak merhum mukavemetle belindeki silahı memurlara ateşlemek üzereyken yakalanmış ve uygunsuz eşhastan olarak daha önce de Burğus ve Karinabad kazalarında bazı yolcuların üzerlerinde bulunan akçeleri gasp ve soygun yapmak gibi hareketlere cüret ettiği ifade edilmiş ve anlatılanlara göre Ali şerir ve edepsiz makulesinden olup bir sene müddetle prangabent ve bu müddet içinde uslanır, kendisinden emniyet-i ahali hasıl olur ve ahaliden kefil verebilirse salıverilip; olmazsa emniyet-i ahali hasıl oluncaya kadar müddeti temdit kılınması... 4 Ş 1262/1848.”¹²¹

¹¹⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu (III)*, No: 669-675.

¹¹⁸ Kâsânî, VII/62-63, Udeh, *et-Teşrû'ü'l-cinâiyyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadi(II)*, s. 507; Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, s. 116-119.

¹¹⁹ Kâsânî, VII/63.

¹²⁰ Udeh, *et-Teşrû'ü'l-cinâiyyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadi(II)*, s. 586.

¹²¹ A. MKT. MVL. No: 2/47.

Mütecaviz sarhoşluk suçuna kalebentlik cezası uygulanmıştır:

“Ahmed ve Ali refikleri Külahlıoğlu ile sekränen (sarhoş olarak) evimin kapısına gelip âlet-i harble beni katl kasededip anama ve avradıma cima lafzıyla şetm ve ırzımı hetk eylediler’ diye dava ve inkârdan sonra müddei, davasını udûlden diğer Ali, Mustafa ve Süleyman şahâdetleriyle ispat etmeğın mucibince Ahmed ve Ali’ye şer’an tedib lâzım geldiğinden maada mezbûrân kendi hâllerinde olmayıp ehl-i ırzın kapısına varıp ırzını hetk âdetleridir diye súi hâl üzere olduklarını köy halkından isimleri yazılı dört kişi haber vermeleriyle tedib ve hapisleri kulâ’-ı sultânide kalebent olunmakla salâh-ı hâlleri zuhur edince ferman-ı âlileri için bi’l-iltimâs huzur-ı alilerine ilâm olundu. 20 Rebiulevvel 1155/1742.”¹²²

H. HIRABEDE İÇTİMA

Amaç suçların işlenmesi için örgüt kurmak başlı başına bir suç, örgütün sona ermesine kadar devam edeceği için de kesintisiz bir suçtur.¹²³

Birden fazla defa yol kesip muhtelif kimselerin mallarını alanlar, bu suçlarının birinden dolayı mahkemece hadden sağ elleriyle sol ayakları kesilse artık diğerlerinden dolayı cezalandırılmazlar, hak ettikleri cezalar içtima etmiş olur.

Bir kişi, hırabe suçunun yanında zina, şarap içme ve hırsızlık suçlarını da işlemekle, bunların birinden dolayı ölüm cezası verilse artık diğerlerinden dolayı kendisine ne celde vurulur ne de bir uzvu kesilir. Çünkü ölüm ağır bir cezadır, bununla cezanın genel önleme gayesi hasıl olur, diğer cezalar da buna dahil olarak cezalar içtima eder. Şafii’ye göre bu cezalar, arasında tedahül (içtima) cari olmaz. Bunlardan her biri sırasıyla infaz olunur.¹²⁴

Komplo veya suikast ile (taammüden, tasarlayarak) insan öldürme suçunu hırabe saymak imkânsızdır. Ancak belli bir grup cinayet işlemek üzere anlaşmışlar (örgüt kurmuşlar) ve bunu suikast şeklinde gerçekleştirmişlerse bu takdirde hırabe kapsamına girer.¹²⁵

Hırabede hem insan öldürmüş, hem de mal almış olanlar, İmam Muhammed’e göre ya idam, ya da salb edilir (asılır). Kendisine ayrıca el ve ayak kesme cezası uygulanmaz.¹²⁶ Ebu Hanife ve Ebu Yusuf a¹²⁷ göre bu durumda önce failin el ve ayakları kesilir, sonra idam edilir. Böylece malvarlığına karşı suç ile kişilere karşı suçların cezası verilmiş ve kişilere karşı işlenmiş olan suçun cezası ağırlaştırılmış olur.¹²⁸ Şafiiler bu durumda önce idam, sonra salb cezasının uygulanacağını, kat’ cezasının verilmeyeceğini söylerler.¹²⁹ Malikilere göre fail/failler önce canlı olarak asılıp sonra idam edilir; ancak kesme cezası verilmez.¹³⁰ Hanbeliler insan öldürme veya

¹²² Üsküdar Mahkemesi 403 Numaralı Sicil, Hüküm No: 290.

¹²³ Ebu Zehra, *el-Cerime*, No: 96.

¹²⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, s. 302, No: 839.

¹²⁵ Günümüzde bazı suç örgütlerinin, siyasetçileri veya iş adamlarını (onların kişilikleri önemsenmeden sırf toplumda infial yaratmak üzere) suikastla öldürmeleri hırabe suçu kapsamında değerlendirilmelidir. Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, No: 104.

¹²⁶ İmam Muhammed, hırabenin diğer suçları bünyesinde toplayan tek bileşik suç olup, diğer cezaların da idam cezasının içinde eridiğini kabul etmiştir. Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, s. 131.

¹²⁷ Ebu Yusuf’un bu konuda İmam Muhammed gibi düşündüğüne dair rivayetler için bkz. Serahsi, IX/138-139, Kâsânî, VII/95, Mevsîlî, IV/368, Baberti, V/425, İbn Hümmam, V/425, İbn Nüceym, el-Bahru’r-Raik, V/73.

¹²⁸ Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, s. 11.

¹²⁹ Remli, Muhammed b. Ahmed (ö.1596): Nihayetü’l-Muhtac ila Şerhi’l-Minhac, Beyrut, 1984, VIII/6. Failin önce teşhir amaçlı üç gün süreyle sağ olarak asılıp sonra idam edileceğine dair görüş için bkz. Nevevi, *Ravdatü’l-Talibin*, VII/366.

¹³⁰ Udeh, *et-Teşri’u’l-cinâiyyi’l-İsâmî mukârinenbi’l-kânûni’l-vadî (II)*, s. 653.

yaralama suçunu hırabenin unsuru saymakla birlikte, zina, ırza geçme gibi suçların farklı değerlere hitap etmelerini gerekçe göstererek her bir suçun cezasının ayrı ayrı infaz edileceğini söylerler.¹³¹ İmamiyye Şiasına göre hem mal alan, hem de öldüren(ler)den mallar geri alınır, sonra sağ el ve sol ayakları kesilir, sonra da idam edilir ve asılırlar.¹³²

Hırabede birden çok kişinin öldürülmesi durumu ile ilgili olarak Şafiilerden iki görüş nakledilir. Birincisi, hıraabe had suçu ve öldürme de bu suçun unsuru olduğu için cezalar içtima eder ve fail maktullerin tamamı karşılığında idam edilir.¹³³ Hanbeliler failin birinci maktul karşılığında kisas cezasına çarptırılacağını, diğerlerinin ise diyetlerinin failden tahsil edileceğini söyler.¹³⁴

Osmanlıda hıraabe suçunun unsuru olarak insan öldürenlerden önce maktullerin diyeti alınıp, sonra had cezasının verilmesi gerektiğini belirten belge mevcuttur.¹³⁵

Hırabenin ridde ve bağı suçlarıyla içtima hallerini gösteren fetvalar: “İslâm halifesine muhalefet için heva-yı nefsleri ve ağraz-ı fasitleri için örgüt kurup insanlara zulmeden, zarar veren, haksız yere insan öldüren eşkıya ve eşirra ve sai bil-fesatları davet edip yanına getirip gündün güne şer ve fesatlarını artırdıklarında İslâm halifesi suç örgütünden ayrılın... deyince: “biz asla örgütü dağıtmayız, gündün güne artırırız. Şimdiye değin müslüman idik şimdi kafir olduk, bildiklerinden kalmasınlar, padişaha Rumeli yeter biz Anadolu’yu zapt ederiz” diye halifeye itaatten çıkıp gündün güne şer ve fesatlarını artırdıklarında... fitne ve fesatlarını def için üzerlerine gelip muharebe ve mukatele etmek lazımdır, öldürülenler yıkanmaz ve namazları kılınmaz, başları olan melun eşed azapla katl olunmak lazımdır... kadir olup tehavün eden âsim ve zalim olup dünya ve ukbada ukubat-ı azimeye (ahirette ağır cezaya) müstahak olur.”¹³⁶

1714 tarihli Antep mahkemesi kadı defterindeki bir kayıtta, Abdullah Beşe isimli yeniçeriye, Ahmet'in karısı Ayşe'yi idlal ederek kendi evinde birkaç gün tuttuğu, Ahmet'e karısını zorla boşattığı ve parasını aldığı, ayrıca insanların mallarına ve ırzlarına saldırı itiyadı olmasından dolayı fetva kitaplarındaki hükümler de değerlendirilerek idam cezası verilmiştir.¹³⁷

¹³¹ İbn Kudame, X/299-302, Buhuti, VI/150.

¹³² Hilli, *el-Muhtasarü'n-Nafi'*, s. 226.

¹³³ Şirazi, III/188, Nevevi, *el-Mecmu'*, XXI/358.

¹³⁴ İbn Kudame, X/319, Buhuti, VI/87.

¹³⁵ “*Helvacı Köyü'nü gündüz açıktan basıp halktan... (4 kişi) haksız yere öldürüp cümle köy halkının emval ve erzaklarını soyup ve hayvanlarını gasb ve Debbağoğlu Halil adlı kimsenin bakire kızını kaldırıp köydeki binaların tamamını yakıp ve tahrip edip şaki-i merkumun ve eşkıya-i mezburenin ve rüfekasının bu makule şakavet ve şenaetlerinin nihayeti ve fukara-yı ibad üzerine olan tasallut ve taaddilerinin bir sınırı olmayıp... eşkıya-yı mezburun buldukları yerde ahz ve zimmetlerinde şer'an mütehakkak olan mal ve hayvanlardan ellerinde mevcut bulunanların aynı ve müstehleklerin kıymet-i mukavimleri ile haksız yere öldürdükleri insanların diyetlerini tahsil edip hak sahiplerine teslim olunduktan sonra haklarında terettüp eden tedibat-ı meşruaları icra... 1163/1750” akt. M. Çağatay Uluçay, 18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkialık ve Halk Hareketleri, Berksoy Yayınevi: İstanbul, 1955, s. 203-204.*

¹³⁶ Akt. Uluçay, M. Çağatay, XVII. Asırda Saruhan'da Eşkialık ve Halk Hareketleri, Resimli Ay Matbaası: İstanbul, 1944, s. 352-353.

¹³⁷ “*Ayıntab Çukur mahalle sakinlerinden Ahmed, mahkemede... tarih-i kitabdan bir sene önce Abdullah Beşe nikahlı karım Ayşe'yi idlal ve kendi evinde birkaç gün kapatıp 'boşa!' diye bana kerh ve cebretmekle ben de korkudan Ayşe'yi boşadım sonra Ayşe'ye 35 kuruş harç ve sarf eyledim diye benden cebren 35 kuruşumu aldı ve insanların mallarına ve ırzlarına taarruz adet-i müstemirresi olup sâibi'l-fesâd olmakla sorulup Ahmed'den*

Hırabenin ırza geçme ile içtimasına örnek: 1785 tarihli ilamda, yirmi yıldan fazla bir zamandır Çirmen civarında eşkıyalık yapan Kör Hasan, Kardeşi İdris ve üç adamı, Edirne'nin Kalfa köyünde tarlada, iki bakire genç kıza cebren tecavüz ettikleri ve kızların daha sonra utançlarından kendilerini zehirledikleri anlaşıldığından, adı geçen beş kişinin idam edildiği ve kesilmiş olan beş başın İstanbul'a gönderildiği belirtilmiştir.¹³⁸

Hırabenin vergi vermeyip devlete isyan etme suçuyla içtimasına dair örnek ise şöyledir: "Ahmet birkaç yüz erazil ve eşkıya ile cemiyet edip (örgüt kurup) "biz bildar bedelini vermeyiz" diye... isyan ettiklerinden maada cemiyet memnudur, niçin başbuğ olup bais-i fesat olursun diye nasihat eden kimselere dil uzatıp mahkeme basıp reis-i cemiyet (örgüt lideri) olmuştur... uslanıncaya kadar gemiye vermek (kürek cezası) üzere... 1658"¹³⁹

Müteaddit defalar yol keserek muhtelif kimselerin mallarını almış olan, bu suçlarının birinden dolayı hadden sağ elleriyle sol ayakları kesilse artık diğerlerinden dolayı muaheze olunmazlar, müstahik oldukları cezalar arasında bir tedahül bulunmuş olur.

Yol kesicilikle sair had cezaları içtima ettiği takdirde de hüküm böyledir. Meselâ bir şahıs, yol kesicilikte bulunduğu gibi zina, şürb-i hamr ve hırsızlık suçlarını işlemekle bunların birinden dolayı ölüm cezası verilse, artık diğerlerinden dolayı ne kendisine celde vurulur, ne de bir uzvu kesilir. Çünkü bunlar, hukuk-ı ilâhiyeden olduğu cihetle müsamaha esasına müstenid bulunmuştur.

Bununla birlikte katl, ağır bir cezadır, bununla matlup olan red ve zecr gayesi husule gelir, diğer cezalar da buna dahil olarak cezalarda tedahül tahakkuk etmiş olur.¹⁴⁰

İmam Şafî'ye göre bu cezalar arasında tedahül cari olmaz. Bunlardan her biri sırasıyla infaz olunur. Zira bunların her biri müstakil bir suç olduğundan her biri için ayrıca bir had cezası gerekir.

İ. BAĞYDE İÇTİMA

Bağyin icra hareketi başlamadan önce gerçekleşen suçlar ile isyanın bastırılmasından sonra gerçekleşen suçlar da bağy ile içtima etmez. Dolayısıyla isyan hareketi başlamadan önce veya isyanın bastırılmasından sonra birinin malını gasp etmek, birini yaralamak ya da öldürmek, bağy kapsamında değil; adi suç sayılır ve faile her bir suçta öngörülen ceza uygulanır.¹⁴¹

beyyine talep olundukta udul-i müsliminden (dört isim) şahitlik için mahkemede hazır olup iddia edildiği gibi olaya şahitleriz dediler, tezkiyeden sonra şahitlikleri kabul edilip... kadını idlâl ve zevcinden boşattığı şer'an sabit olmakla hüccet-i şer'iyye olmuştur bundan mâada celb-i mal ve hetk-i ırz adet-i müstemirresi olmakla birkaç defa kalebend oldukda bu vechle islah olmayıp avânenen vâcibü'l-izale şakidir diye muvacehesinde her biri alâ tarîkı ş-şahâde haber verip muteber fıkıh kitaplarından Fetâvâ-yı Hayriye'de müfsid sâî fi'l-arz bi'l-fesâd ve yüvekkı beyne'n-nâs icâbü'l-katl... mucibiyle... 1126/1714." GŞS, d.no. 65, h.no. 97, akt. Naime Yüksel Karaçığlayan, "1714-1715 Tarihleri Arasında Gaziantep'te Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapı (65 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2011, s. 215.

¹³⁸ 06 Z 1199 H. Dosya No: 25 Gömlek No: 1252/B HAT.

¹³⁹ Akt. Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık*, s. 358-359.

¹⁴⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu (III)*, No: 839.

¹⁴¹ Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâiyyi'l-İsâmî mukârinenbi'l-kânûni'l-vadî(II)*, s. 697-698.

Bağyin icra hareketlerinin başlamasından sonra bu suçun gereği olarak gerçekleştirilen devletin güvenlik güçlerine karşı koyma, direnme, öldürme, belirli bir bölgeyi istila etme, halkın malına el koyma, vergi alma, yolları, köprüleri, evleri, kamu mallarını tahrip edip yakıp yıkmaya gibi fiiller bağyin bir parçası olarak ele alınır. Dolayısıyla bu eylemlerin tamamı bağy suçu içinde bir bütün olarak değerlendirilir; bunlar ayrı ayrı cezalandırılmaz.¹⁴²

Bağyin unsuru olmayan adi suçlar (hırsızlık ve zina gibi) işlemleri halinde bu suçların cezasını görürler.¹⁴³ Bağiler bağyin unsuru olarak insan öldürse, isyan yatıştıktan sonra kendilerine kısasen ölüm cezası verilmez. Çünkü bağiler mağdurun kanı helaldir şeklindeki kendi tevellere göre bu fiili işlemişlerdir, bu durum ise kısasin uygulanmasına engel teşkil eden bir şüphedir.¹⁴⁴ Bağyin unsuru sayılmayacak fiilleri adi suç sayılır, gerçek içtima kurallarına göre cezalandırılırlar. Hırsızlık yapan el kesme, içki içen ise şürb haddi ile cezalandırılır.¹⁴⁵ Bağyin unsuru sayılan eylemlerinden dolayı ise ayrıca ceza verilmez. Verdikleri zararlardan dolayı tazmin sorumlulukları bakidir. Pişmanlık duyarak hükümetin emrine girerlerse isyan sırasında öldürdükleri insanlara mukabil kısas olunmazlar, telef ettikleri malları tazmin etmezler.¹⁴⁶

Osmanlıda miri malların tahsiline engel olmakta ısrara (itiyat) ölüm cezası verilmiştir. *“...etrafta vaki olan asilerden onların yanına toplanıp birlikte fesat ve şenaat üzere olanlardır... ferman çıkarılan kavas, nüzul, avarız ve sair miri malların toplanmasına engel olup isyan ve tuğyanlarında ısrar eden müfsitleri fermanım gereğince her ne yolla mümkünse ele getirip dahi haklarından gelip... 979”*¹⁴⁷

K. RİDDEDE İÇTİMA

Haramlığını inkar ederek içki içen, dinden çıkmış olur. Dine dönmezse yalnız ölüm cezası verilir; ayrıca dayak cezası uygulanmaz (fikri içtima). Tekrar müslüman olursa ridde haddi düşer; şürb cezası uygulanır.

Osmanlıda eşkıyalık yapan birine dinden çıkması sebebiyle ateşte yakılmak suretiyle ölüm cezası verilmiştir. *“Beypazarı Kazasında yürük taifesinden Ergayip... bir derbent içinde hâlî mevzide yer etmiştir, haramilik eder, fesadının nihayeti yoktur... yaramazdır, dediklerinden eşeddir ve hem kendisinden kelime-i küfür sadır olmuştur, ele girmeyip hakkında icra-yı şer’ olunmamıştır, katl olunmasına fetva-yı şerif vardır... kendisi Bursa Zindanı’nda mahpustur diye bildirmişsin, imdi mezbur küfr-gûy yakarak ölüm cezasını infaz edip emrim yerine vardığını yazıp arzedin. 975/1568.”*¹⁴⁸

1572 tarihli mühimme defterindeki bir kayıtta, Kütahya kadısı Muslihiddin, Eceoğlu İlyas’ı mahkemeye davet ettiği için hem kendisine mukavemet, hem de dine hakaret ettiği

¹⁴² Kasani, VII/81; İbn Hümam, VI/100, Udeh, *et-Teşrû’l-cinâiyi’l-İsâmî mukârinenbi’l-kânûni’l-vadî(II)*, s. 698.

¹⁴³ Bağî, İslâm ülkesinde hırsızlık yapsa had cezası uygulanır. Bunu helâl saysa da sonuç değişmez. Çünkü dâru-lislâmda onun silahlı gücü yoktur. Kâsânî, VII/141.

¹⁴⁴ Kâsânî, VII/237, Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, s. 102.

¹⁴⁵ Udeh, *et-Teşrû’l-cinâiyi’l-İsâmî mukârinenbi’l-kânûni’l-vadî(II)*, s. 699. İsyân sırasında işlenen zina, içki içmek vb. isyanla ilgisi olmayan suçlar ise ayrıca cezalandırılır. Şafak, “Bağy” s. 452.

¹⁴⁶ Ebu Yusuf, s.233, Serahsi, X/127-128, Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, s. 115.

¹⁴⁷ BOA 12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm: 821.

¹⁴⁸ BOA 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm: 226.

belirtmiş, müftüden aldığı fetva ile davasının görülmesi için divana başvurmuş, Divan, idam fetvasının yerine getirilmesini emretmiştir.¹⁴⁹

“Hüseyin, davacıların dinlerine sövüp ve ‘ben hakkı ve peygamberi bilmem, mahallenizi ateşe veririm’ diye huzurumuzda sövdü ve Hüseyin her bâr âlet-i lehv ile şürb-i hamr edip fisk u fesâd üzeredir, biz bu hususa bu vech üzere şahitleriz... dediler, tadil ve tezkiyeden sonra şahâdetleri makbule olmağın mucibiyle Hüseyin’e **mahkemede tecdîd-i iman ettirilip** sonra zabiti marifetiyle **ta’zîr ve muhkem hakkından gelinmek** üzere tenbih olunduktan sonra **mahalleden hurucuna** dahi tenbihle mâ-vakaabi’-t-taleb ketb olundu. 17 Safer 1100/1689.”¹⁵⁰

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslam hukuku eserlerinde birbiri yerine konulmak ve karışıklığa yol açmakla birlikte ağırlıklı olarak suçların içtimaı için tedahül, cezaların toplanması için içtima kelimeleri kullanılmaktadır.

Maddi (gerçek) içtima ve fikri içtima delalet eden ayetler vardır.

Hz. Peygamber kişilere karşı suçlarda maddi içtima kuralını uygulamış, her bir cezayı ayrı ayrı infaz ettirmiş; had suçlarında (özellikle kazifte) bir fiil ile birden fazla kişiye karşı işlenmiş suçta tek ceza ile yetinmiştir.

Hz. Ömer çok failli olan zina suçuna tanıklık edenlerin biri tanıklıktan dönünce diğerlerine tek kazif haddi uygulayarak aynı neviden fikri içtima örneğini göstermiştir.

Abdullah b. Mes’ud, “*Ölüm cezası diğer bütün cezaları eritir*” diyerek cezaların içtimaında en ağır cezanın verilmesini yeterli bulmuştur.

Müçtehitler bu normları ve uygulamaları dikkate alarak içtima ile ilgili zengin bir doktrin oluşturmuşlardır. Cezaların içtimaında Malikiler kişilere karşı suçlarda hafif cezaların ağır cezalar içinde eriyeceğini ve ağır ceza infaz edilince diğerlerinin düşeceğini (tek ceza ile yetinilmesi gerektiğini); Şafiiler ise infazı mümkün olan bütün cezaların hafiften ağıra sırayla infazını, birden fazla suç işleyen birine bunlardan birinin yaptırımını olarak ölüm cezası verilse bile diğer suçlarının mali bedelinin ödetilmesini gerekli görerek iki ucu temsil etmişler, Hanbeliler kişilere karşı suçlarda infazı mümkün cezaların sırayla infaz edilmesi gerektiğini; had cezalarından biri ölüm cezası ise diğer cezaların ölüm cezası içinde eriyeceğini söyleyerek orta yolu bulmuşlardır. Zahiriler ise yargılamayı esas almışlar ve ayrı yargılamalarla hükmedilmiş cezaların hepsinin infaz edileceğini, tek yargılamaya konu olmuş suçların en ağırının cezası ile yetinileceğini söyleyerek farklı bir yol bulmuşlardır.

Klasik dönem Osmanlı kanunlarında içtima ile ilgili açık hüküm bulmak mümkün olmamıştır. Tanzimat dönemi 1851 CK Birinci Fasal m.16’da kolluk güçlerine silah çekmenin

¹⁴⁹ “*Kütahya kadısı Mevlana Muslihiddin mektup gönderip Alaşehir kazasına tâbi Küçükşeyhli köyünde oturan Eceoğlu İlyas b. Mustafa ile kavga edip şer’a davet ettiği için ağzına ve avradına hâşâ şeriat ve şeriatı ihdas edenin ağzına ve avradına ve dinine... ettiği şer’le sabit olup müftü’l-enâm mezbûrun hakkında ‘katli lazımdır’ diye fetva verdiğini bildirip... fetvâ-yı şerif muktezasıyla amel edip emr-i şer’ ne ise eda eyleyin... 979/1572.*” BOA. MD, d.no. 10, h.no. 280, akt. Çakır, İ. Ethem, “10 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 179-356)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 50.

¹⁵⁰ İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil, Hüküm No: 216.

memura mukavemet suçunu da oluşturması sebebiyle silah çekmeye oranla daha ağır ceza öngörerek kabahat ile cünha türü suçların içtimaı örneği ortaya konulmuştur.

Uygulamada, üç cenin düşüren eski karısından üç çocuk düşürme tazminatı talebi, maddi içtima örneği olarak zikredilebilir.

Cinsel saldırı amacıyla direncini kırmak istediği mağduru yaralamada cinsel saldırıya teşebbüs ve yaralama suçlarından dolayı maddi içtima hükümleri uygulandığını düşündürebilir.

Şübh, sarkıntılık, memura mukavemet ve gasp suçlarını işleyen birine pranga cezası, mütecaviz sarhoşluk suçuna da kalebentlik cezası verilerek birden fazla farklı suçun içtimaı örnekleri gösterilmiştir.

Hırabe, bileşik suçun en tipik örneğini oluşturur. Bu suçun unsurunu oluşturan suçlara ayrıca ceza verilmezken unsur olmayan başka suçlar da işlenirse maddi içtima hükümleri uygulanmıştır.

Eşkivalık yapan biri dinden çıkınca ölüm cezası yakılarak infazı emredilmiş, ridde ile ağırlaşan hırabe suçunun cezası ağırlaştırılmıştır.

Yine ridde suçu faili davet edildiği mahkemeye gelmediği gibi hakime hakaret ettiği için alınan fetva ile doğrudan ölüm cezasına çarptırılmıştır.

KAYNAKLAR

- Akıllı Acar, Tuğba, “3 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin (s.1-100) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Akşit, M. Cevat, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, Edebiyat Fakültesi Matbaası: İstanbul, 1976.
- Aktan, Hamza, “Kazf” *DİA*, C:25, Ankara, 2002.
- Amir, Abdülaziz, *et-Ta'zir fi's-Şeriatil-İslâmiyye*, Mısır, 1969.
- Ankaravi Mehmed Emin Efendi (ö.1687), Fetâvâ-yı Ankaravî, İst.1281/1864.
- Artuk, Mehmet Emin, Ahmet Gökçen ve Ahmet Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2007.
- Ayıntâbî, Abdülhamîd (ö.1699), Tercümetü't-Tahtâvî alâ Dürri'l-muhtâr (I-VIII), İst.1285-1288.
- Aziz, Mehmed, *Osmanlı Ceza Hukuku Mufassal Nazariyyât-ı Ceza*, haz., Selman Dursun, On İki Levha Yayıncılık: İstanbul, 2020.
- Bardakoğlu, Ali, “Ceza” *DİA*, Cilt: VII, ss. 470-478.
- Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, *DİA*, C:XVII, 1998, s. 384-396.
- Behnesi, A. Fethi, *el-Mevsuatü'l-Cinaiyefi'l-Fıkhil-İslâmî (I)*, Beyrut, 1991,
- Bilmen, Ö. Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu(I)*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1975.
- BOA 12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm:821.
- BOA 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm:226.
- Buhuti, Mansur b. Yunus (ö.1641), Keşşâfu'l-Kına', Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1982.
- Çakır, İ. Ethem, “10 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 179-356)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Çivizade, Muhyiddin Muhammed b. İlyas (ö.1547): “Risale Müteallika bi't-Teazir” Tahkik: A. Özer, *İslâm Hukuk Literatüründe Tazir Risaleleri ve Şeyhülislâm Muhyiddin Muhammed b. İlyas Çivizade'nin Risale Müteallika bi't-Teazir Adlı Risalesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, 2000.
- Dağcı, Şamil, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara, 1996.
- Dağcı, Şamil, “Kıyas” *DİA*, C:25, ss. 488-495.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe (ö.1815), Hâşiye ale's-Şerhi'l-Kebîr li'd-Derdîr alâ Muhtasar-ı Halîl, Y.y. T.y.
- Doğan, Fatma Karakaş “Türk Ceza Hukukunda Cezaların İçtima Kurumunun Düzenlenmesi Gerektiği Üzerine” *Ankara Barosu Dergisi*, 3 (2011), ss. 85-104.
- Dönmezer, Sulhi ve Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (II)*, İstanbul: Beta Yayınları, 1999.
- Ebu Yusuf, Yakub b. İbrahim (ö.798): Kitabu'l-Harâc (Çev. A. Özek) İst.1970.
- Ebu Zehra, Muhammed (ö.1974), el-Ukubefi'l-Fıkhil-İslâmî, Kahire, Ty.
- Ebu Zehra, Muhammed (ö.1974) el-Cerimefi'l-Fıkhil-İslâmî, Kahire, Ty.
- Ekinci, E. Buğra, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınları: İstanbul, 2008.
- Şimşek, Fatma, Haldun Eroğlu ve Güven Dinç, “Osmanlı İmparatorluğunda İskat-ı Cenin”, *USAD*, 2/6 (2009), ss. 593-609.
- Erturhan, Sabri, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, Rağbet Yayınları: İstanbul, 2003.
- Ferra, Kadı Ebu Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin (ö.1065): el-Ahkâmu's-Sultaniye, Mısır, 1987.
- Fetâvâ-yı Hindiyeye (Fetava-yı Âlemgiriyye) (Çev: Mustafa Efe) Ankara: Akçağ Yayınları, T.y.

- Feyturi, Muhammed Atıyye, *Fıkhu'l-Ukubeti'l-Haddiyye fi't-Teşri'l-Cinâiyyi'l-İslâmi*, Bingazi, 1998.
- Fezullah Efendi, Şeyhülislam (ö.1703), Fetava-yı Fezziyye (Haz: Süleyman Kaya), İst.2009.
- Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011.
- Husari, Ahmet: es-Siyasetü'l-Cezaiyye fi'l-Fıkhî'l-Ukubati'l-İslâmi'l-Mukaran, Beyrut, 1993.
- İbn Abidin, Muhammed Emin (ö.1836): Hâşiye Reddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenviri'l-Ebsâr, İst.1984.
- İbn Ferhun, Burhâneddîn Ebu'l-Vefâ İbrâhîm İbnü'l-İmâm Şemseddîn Ebî Abdillâh Muhammed (ö.1397): Tab-sıratü'l-Hukkâm fi Usûli'l-Akdiyati ve Menâhici'l-Ahkâm, Kahire, 1986.
- İbn Hümmam, Kemâleddîn Muhammed b. Abdülvâhid (ö.1456): Şerhu Fethi'l-Kadîr, Mısır, 1970.
- İbn Kudame, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed (ö.1223): el-Muğnî, Beyrut, 1984.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm el-Mısırî (ö.1563), el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, Mısır, 1310.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm el-Mısırî (ö.1563), el-Eşbah ve'n-Nezair, Dımaşk, 1986.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö.1199): Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid, İstanbul,1985.
- İçel, Kayhan, *Suçların İctiması*, İstanbul, 1972.
- Kal'aci, Muhammed Ravvâs, Mevsûatü Fıkhî Ömer b. Hattâb, Beyrut, 1989.
- Naime Yüksel Karaçaglayan, 1714-1715 Tarihleri Arasında Gaziantep'te Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapı (65 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 2011.
- Kari, Ali b Muhammed Sultan el-Herevi (ö.1606), Şerhu's-Şifa, Beyrut, 2001.
- Kâsânî, Alâeddîn Ebubekir b. Mes'ud (ö.1191): Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi', Mısır, 1327.
- Kii, Muhammed Abdülmün'im, *Nazratü'l-Kur'an ile'l-Cerime ve'l-Ikab*, Kahire, 1988.
- Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (ö.1058): el-Ahkâmü's-Sultaniyye, Beyrut, 1990.
- Merğınani, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebubekir (ö.1197), el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, İstanbul, 1986.
- Mevsili, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd (ö.1284), el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr, İstanbul,1987.
- Miras, Kamil-Ahmed Naim, Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Ankara, 1974.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz (ö.1480), Düreru'l-Hukkâm fi Şerhi Ğureri'l-Ahkâm, İstanbul, 1978.
- Nesefî, Ebu Hafs Ömer b. Muhammed (ö.1142), Nazmü'l-Hilafiyat (Türkçe'ye çev: İbrahim b. Mustafa b. Alişir el-Melifdevi) Haz: Azmi Bilgin, Ankara, 1996.
- Nevevi, Ebu Zekeriya, Muhyiddin b. Şeref, el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde, T.y.
- Özek, Ali ve ark. Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali, Medine, 1992, s.95.
- Özen, Mustafa, "Suçların İctiması", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayınları: Ankara, 2020.
- Razi, Fahreddîn Muhammed b. Ömer (ö.1210), Mefâtihu'l-Ğayb (Tefsir-i Kebir), Beyrut, T.y.
- Remli, Muhammed b. Ahmed (ö.1596): Nihayetü'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhac, Beyrut, 1984.
- San'ani Abdurrezzak b. Hemmam (ö.826-827), el-Musannef, Hindistan, 1970.
- Sava Paşa (ö.1901), İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüt, (Çev: B. Arıkan) Ankara, 1955.
- Schacht, Joseph, *İslâm Hukukuna Giriş*, çev. Mehmet Dağ ve Abdülkadir Şener, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: Ankara, 1986.
- Serahsi, Ebubekir Muhammed b. Ahmed (ö.1090), el-Mebcut, Beyrut, 1986.
- Şafak, Ali, "Bağy" *DİA*, C:4, s.452.

- Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.1834): Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr, Beyrut, T.y.
- Şeyhzade, Muhammed b. Muslihiddin (ö.1543), Haşiye alâ Tefsiri'l-Kadı Beyzavi, İstanbul, 1306.
- Şimşek, Fatma-Eroğlu, Haldun-Dinç, Güven, "Osmanlı İmparatorluğunda Iskat-ı Cenin", *USAD*, 2/6, s.597.
- Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali el-Firuzabadi (ö.1083), el-Mühezzeb fi'l-Fıkhi'l-İmam Şafii, Beyrut, 1995.
- Şirbîni, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb (ö.1570): Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc, Mısır, 1958.
- Tosun, Öztekin, "Müselsel Suçlar", *İHFM*, XXII, S:1-4, İstanbul, 1957.
- Türk Hukuk Lügati*, Ankara: Türk Hukuk Kurumu Yayınları, 1991.
- Türkzade, Hafız Mehmed Ziyaeddin, *Osmanlı Hukuk Sözlüğü Mükemmel İstilahat-ı Kavanin Yahut Malumat-ı Kanuniye Hulasası*, Haz., Fethi Gedikli ve İ. Enes Onat, On İki Levha Yayınları: İstanbul, 2017.
- Udeh, Abdülkâdir, et-Teşriü'l-Cinâiyi'l-İsâmî Mukârinen bi'l-Kânûni'l-Vad'i, Dâru'l-kitâbi'l-arabi: Beyrut.
- Uluçay, M. Çağatay, XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri, Resimli Ay Matbaası: İstanbul, 1944.
- Uluçay, M. Çağatay, *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Yayınevi: İstanbul, 1955.
- Üçok, Coşkun, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler-I", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 1 (1947), ss. 125-146.
- Üçok, Coşkun, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler-II", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: III Sayı: 1 (1946), ss. 365-383.
- Yazır, M. Hamdi (ö.1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat: İstanbul, 1979.
- Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-Fetava*, İstanbul, 1266.
- Yüksel, Naime, "1714-1715 Tarihleri Arasında Gaziantep'te Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapı (65 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2011.
- Zeylaî, Fahreddin Osman b. Ali (ö.1343), Tebyînü'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik, Bulak, 1315.
- Ziya, Ahmed, *Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, İstanbul, 1329,
- Zöhrap, Kırkor, *Hukuk-ı Ceza*, İstanbul: Ahmed Saki Bey Matbaası, 1325.